

Ruimtelijke visie Hart van Brabant 2025

Dynamiek in een aangenaam landschap

Barbarossastraat 35

Postbus 151

6500 AD Nijmegen

+31 (0)24 328 42 84

+31 (0)24 323 93 46

info@rhdhv.com

www.royalhaskoningDHV.com

telefoon

fax

e-mail

internet

27 november 2013

BC3370-101

datum

referentie

Regio Hart van Brabant

opdrachtgever

Sander De Vuyst

Hans Büchi

Pieter van Ree

Dennis Martens

Edwin Vonk

Auteurs Royal

HaskoningDHV

Liesbeth Trip

Auteur en
eindredactie
regio

Inhoud

1.	Inleiding	11
	1.1 Inleiding	11
	1.2 Leeswijzer	11
2.	Plaatsbepaling: Hart van Brabant anno 2013	13
	2.1 Aangenaam... het Hart van Brabant	13
	2.2 Groen-blauw raamwerk en landelijk gebied	15
	2.3 Economie	17
	2.4 Kwaliteit van leven	19
	2.5 Mobiliteit en infrastructuur	22
3.	Hoofdpijnen van de visie	25
	3.1 De kracht van de regio: dynamiek én landschap	25
	3.2 Kern van de visie: ontwikkelen en koesteren	26
	3.3 Kompas voor 2025	33
4.	Ontwikkelingsperspectief	35
	4.1 Groen-blauw raamwerk	35
	4.2 Economie	39
	4.3 Kwaliteit van leven	47
	4.4 Bereikbaarheid en infrastructuur	53
	4.5 Synthese van het ontwikkelperspectief	55
5.	Op weg naar uitvoering	61

Voorwoord

Hoe ziet het Hart van Brabant, met Tilburg als centrumstad, er uit op een mooie dag in 2025. Dynamiek in een aangenaam landschap, dat was waarop we in 2013 hebben ingezet: een robuust groenblauw raamwerk en ruimte voor economische dynamiek. Externe oriëntatie op en verbindingen met zowel onze burens, de omliggende regio's Noordoost, Brainport en West Brabant als met verder weg gelegen grootstedelijke en economische knooppunten als de Randstad, Vlaamse Ruit en het Ruhr- en Rijngebied. Een verbonden regio én een regio op eigen kracht. Mensen maken de regio, dat was ons motto, geheel in de geest van social innovation. En kijk eens wat er in tien jaar van het Hart van Brabant is geworden! Een sterke leisure regio die toeristen aantrekt uit heel Noordwest Europa. Toeristen die niet alleen de grote attracties bezoeken maar ook langer verblijven in de regio en genieten van recreatief groen en het goede leven. Een regio waar mensen elkaar ontmoeten en uitstekend wonen. En zeker ook een regio met een sterke en diverse economie die de crisis te boven kwam en waar de (inter)nationaal sterke sectoren care, logistiek en maintenance/aerospace ruimte vonden op knooppunten in de regio. Een regio die tegelijk gemoedelijk is gebleven en waarin stad en vitale dorpen elkaar vertrouwen, waarin we elkaar de ruimte geven. Een regio met een evenwichtig en elkaar versterkend samenspel tussen stad en land.

Voor u ligt de ruimtelijke visie op Hart van Brabant met als planhorizon 2025. De afgelopen jaren zijn daarvoor verschillende bouwstenen ontwikkeld. Zoals afspraken over woningbouw en werklocaties, een visie op de kansen voor leisure, een landschappelijk kader ('ontwikkeld op karakter') en uiteraard de economische agenda van Midpoint. Al deze bouwstenen zijn vertaald en zoveel mogelijk geïntegreerd in één ruimtelijk verhaal. Soms zijn keuzes gemaakt, maar vaker hebben we er voor gekozen om een aantal 'leidende principes' mee te geven. Die principes moeten het makkelijker maken te kiezen als concrete ontwikkelkansen zich voordoen. De regio wil inspelen op energie uit de markt en ruimte geven aan ontwikkelingen, voor zover deze passen bij de leidende principes en gezamenlijke ambities voor de regio en 'robuust' naar de toekomst zijn.

De gemeente Heusden is inmiddels officieel aangesloten bij de regio Hart van Brabant. Naar aanleiding van de zienswijze op het bespreekdocument is Heusden 'meegenomen' in de visie. Bij de uitwerking van de visie doet Heusden uiteraard voor de volle 100% mee.

Op het concept van deze visie hebben meerdere gemeenteraden en een aantal instanties inhoudelijke thema's - en soms met bijbehorende partners - aangedragen om het vervolg van de visie, de uitwerking,

verder mee op te pakken. In 2014 willen wij in gesprek gaan met partners om de visie handen en voeten te geven in concrete projecten en programma's

Deze visie is dan ook de start voor nieuwe allianties rondom de grote en kleine ruimtelijke opgaven van de regio, de economische dynamiek én het karakteristieke landschap. Dat is waar we ons in 2014 sterk voor willen maken.

Sjef Verhoeven, Wethouder RO, gemeente Goirle en voorzitter portefeuillehoudersoverleg Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting regio Hart van Brabant
Riné van Dongen, Wethouder RO, gemeente Waalwijk
Ruud van Eijkeren, Wethouder RO, gemeente Loon op Zand
Lau Lavooij, Wethouder RO, gemeente Gilze en Rijen
Wim Lemmens, Wethouder RO, gemeente Oisterwijk
Joost Möller, Wethouder RO, gemeente Tilburg
Joop Velthoven, Wethouder RO, de gemeente Dongen
Peer Verkuijden, Wethouder RO, gemeente Hilvarenbeek
Mart van der Poel, wethouder RO, gemeente Heusden

Ontwikkelingsperspectief

- Groengebieden
met ruimte voor extensieve leisure
- Landelijke kamers
met ruimte voor extensieve leisure en ararische functie
- Logistieke knooppunten
- Hoogwaardige multifunctionele economie
- Care
- Leisure intensief
- Aero & maintenance
- Bergsche Maas, Wilhelminakanaal
- Beekdalen en waterlopen
- Verbeteren doorstroming oost/west corridors (extern)
- Verbeteren doorstroming (in-/extern)
- Optimaliseren interne bereikbaarheid
- Ontwikkeling hoogwaardig openbaarvervoer verbinding (HOV)
- Verkenning doortrekken HOV Beekse Bergen
- Verbreding Wilhelminakanaal
- Haven ontwikkeling
- Jachthavens
- Aanpakken hoofdspoorwegnet
- Efteling
- Binnenstad van de 21^e eeuw
- Beekse Bergen
- ★ Vesting Heusden
- Energiepark
- Transformatie spoorzones
- + Ziekenhuis / zorghotel
- ✈ Vliegveld Gilze-Rijen
- ⤿ Optimalisatie bestaande stations
- Verkenning Station Berkel-Enschoot
- ⤿ Campusontwikkeling

Samenvatting

In een speelveld waarin, zeker in internationaal perspectief, de concurrentie steeds minder tussen individuele gemeenten en steeds meer tussen regio's gaat, wenst Hart van Brabant zich te onderscheiden als plaats waar de vestigingsplaatsfactoren voor bewoners, bezoekers en bedrijven op orde zijn. Waar zowel in ruimtelijke zin als wat bereikbaarheid betreft, de ontwikkeling van bedrijvigheid, arbeidsmarkt, leefbaarheid en duurzaamheid gefaciliteerd wordt. De regio blinkt daarbij uit in toepassing van innovatieve arrangementen en oplossingen voor knelpunten en organiseert daarvoor, waar mogelijk en relevant, samenwerking tussen overheid, onderwijs en bedrijfsleven.

In deze samenwerking hebben we elkaar nodig en ieder brengt zijn eigen kracht en kwaliteit in. Tilburg heeft daarin de rol van grote (centrum)stad en kan in meerdere gremia de belangen van de regio inbrengen.

Economische dynamiek in een Bourgondisch landschap, dat is de kracht van het Hart van Brabant. Samenspel tussen verschillende schalen en snelheden: andante en allegro. Andante staat voor het koesteren van het groen-blauwe raamwerk, van tradities in maakindustrie, van erfgoed en dorpse kwaliteiten. Allegro staat voor

het doorontwikkelen van locaties en knooppunten voor de sectoren met een internationaal bereik: leisure, logistiek, maintenance, care en kennis/onderwijs. Allegro staat ook voor grotere woningbouwlocaties en (boven) regionale voorzieningen, én ook voor het klimaatrobuust maken van beekdalen en productielandschap. Allegro is tevens het faciliteren van de verschillende sectoren vanuit bereikbaarheid. Allegro, het (door) ontwikkelen, laat zich daarmee overal in de regio zien, en vooral op de economisch dynamieke plekken.

Verder versterken van de ruimtelijke kwaliteit: er moeten nu en straks keuzen gemaakt worden. Dit ruimtelijk perspectief van de samenwerkende regiogemeenten is daarvoor bedoeld. Iedere gemeente in de regio draagt bij aan het ruimtelijke perspectief vanuit de eigen kracht en eigenheid. De visie geeft richting aan onze eigen plannen en leidende principes en is een uitnodiging aan marktpartijen en maatschappelijke partners om initiatief te nemen.

Een woon- én een werkregio. Midden in Brabant en in Europa: door krachtige infrastructuurassen, zoals de A58/A59 en de N65 verbonden met de buurgemeenten,

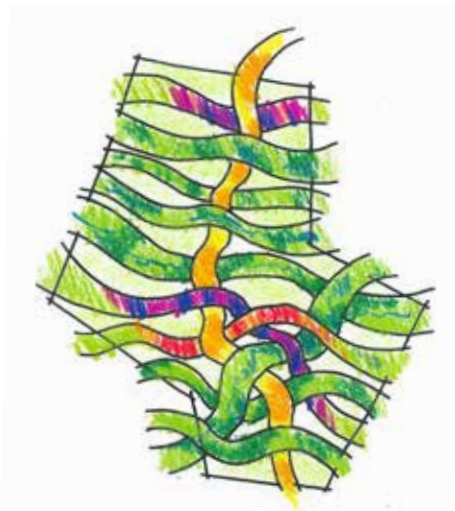
de omliggende regio's met onder andere de Brainport-economie (met de A2-kennisas), het havencomplex van Rotterdam & Antwerpen (met de A27/A16) en de Euregio. De kracht van verbinding: mensen maken de regio. Koesteren (andante) en ontwikkelen (allegro), dat zijn de twee kernbegrippen van onze visie. Het koesteren van het landschap, dorpse kwaliteiten en het erfgoed staan in balans met de ontwikkelruimte. De meeste ontwikkelruimte is er binnen de stedelijke gebieden, en op de regionale knooppunten in de regio. Van een andere aard en schaal is ook ontwikkelingsruimte (met name agrarisch gerelateerd en extensieve recreatie) in de landelijke kamers van het groen-blauwe raamwerk. In het overige groenblauwe raamwerk ligt de nadruk op het koesteren, beschermen en versterken van huidige waarden, hetgeen een bescheiden ontwikkeling als extensieve recreatie niet uitsluit. Allegro en andante komen heel duidelijk samen in de N261-zone van Waalwijk naar Tillburg en door naar Hilvarenbeek: grote leisure-attracties verbonden met groene functies en extensieve recreatie in de hele regio. Het samenspel van allegro en andante is op verschillende plekken zichtbaar en bijvoorbeeld ook daar waar stad/bebouwd gebied en land elkaar ontmoeten, zoals de Regte Heide

en Moerenburg. Onderstaand plaatje geeft kernachtig onze visie op het mozaïek van stad en land en de ruimtelijke ontwikkeling van de regio.

In onze visie zijn een aantal leidende ruimtelijke principes opgenomen. Deze vormen de komende tien jaar als het ware ons kompas.

- Duurzame ontwikkeling als uitgangspunt, met een balans tussen het economische,
  - ecologische en het sociaal-culturele kapitaal.
  - Vertrekken vanuit de kracht van de regio: maak sterker wat sterk is. Maak gebruik van je specifieke onderscheidende vermogen.
- Behoud en versterking van het gevarieerde, vitale en samenbindende landschap¹ is essentieel en in balans met economische dynamiek. Er is ruimte voor nieuwe functies mits deze qua aard en schaal inpasbaar zijn en bijdragen aan behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit.
  - We volgen de ladder voor duurzame verstedelijking, waarbij we nieuwe stedelijke/'rode' ontwikkelingen motiveren met het oog voor de onderliggende vraag in de regio, de beschikbare ruimte binnen het bestaande stedelijke gebied en een multimodale ontsluiting. Over het algemeen betekent dat 'kwaliteit gaat voor kwantiteit', inbreiding/herstructurering/transformatie voor uitbreiding. We gaan zorgvuldig met onze ruimte om.
  - Economische dynamiek wordt zoveel mogelijk opgevangen in bestaand stedelijk gebied.
  - Voorrang voor de sleutelsectoren leisure, logistiek, maintenance/aerospace, care en de overige multifunctionele economische functies op knooppunten in de regio. De kenmerken van knooppunten zijn de hoge kwaliteit van de plek, de samenkomst en menging van functies, én een goede bereikbaarheid. Bereikbaarheid is een cruciale randvoorwaarde voor een goede ruimtelijke ontwikkeling
- Urgentie en kansen voor ruimtelijke ontwikkeling moeten komen vanuit markt en maatschappij: mensen maken de regio.
  - We participeren ook in andere samenwerkingsverbanden, mede om het ontwikkelingsperspectief van de regio Hart van Brabant, dichterbij te brengen
  - Niet alles hoeft overal in de regio: we streven naar een complementair aanbod.

Onze visie is uitgewerkt naar een ruimtelijk ontwikkelingsperspectief, dat voor verschillende deelgebieden eigen opgaven bevat. De samenwerkende gemeenten van de regio willen graag in gesprek met de verschillende (boven)regionale partners over deze opgaven en over de rolverdeling bij het vormgeven van ruimtelijke ambities.

---

¹ Met 'landschap' verstaan wij in deze visie de onderste laag van de lagenbenadering, dat wil zeggen het geheel aan water, bodem, natuur, cultuurhistorie en het zichtbare landschap.

1. Inleiding

1.1 Inleiding

Hart van Brabant is een ambitieuze regio. De intergemeentelijke samenwerking heeft een impuls gekregen met de economische agenda van bedrijfsleven, kennisinstellingen en gemeenten (Midpoint Brabant, 2010) en de uitwerking naar een werkagenda van de acht gemeenten (2011/12). Onderdeel van die werkagenda is het doorontwikkelen van de ruimtelijke structuurschets die er in 2010 al lag, naar een verbindende ruimtelijke visie. Een perspectief dat enerzijds invulling geeft aan een uitstekend woon- en vestigingsklimaat voor de stuwende sectoren waar de regio op in zet (logistiek, maintenance & aerospace, leisure, care en brede economie) en anderzijds bijdraagt aan ruimtelijke samenhang, leefbaarheid en het versterken van de landschappelijke kwaliteit en identiteit.

In het voortraject zijn al belangrijke bouwstenen ontwikkeld. Zo is door Bureau Bosch Slabbers in december 2012 een verkenning opgeleverd die vooral inzoomt op landschap (“ontwikkeld op karakter”, december 2012).

Eerder hebben gemeenten met de provincie afspraken gemaakt over woningbouw en bedrijventerreinen, is er een kanskaart opgesteld voor leisure, terwijl in 2012 ook een Beleidsagenda verkeer & vervoer is vastgesteld door de GGA. En parallel aan het opstellen van deze ruimtelijke visie, is gewerkt aan een update van de Gebiedsagenda Brabant in het kader van het MIRT.

Al deze informatie is in deze visie samengenomen en geïntegreerd tot een samenhangend, ruimtelijk ontwikkelperspectief voor de regio. Dit document is geen ruimtelijke structuurvisie, in de zin van de Wet op de ruimtelijke ordening. Deze ruimtelijke visie kan helpen bestuurders en raadsleden opnieuw te engageren rondom de inhoud van Hart van Brabant. En het is een uitnodiging aan marktpartijen en maatschappelijke partners om samen ruimte te ontwikkelen. Mensen maken samen de regio, dat is social innovation. Kortom: deze visie creëert een nieuw handelingsperspectief.

1.2 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 start met een plaatsbepaling van de regio anno nu. Wat zijn de karakteristieken van de regio op dit moment? En wat komt er op de regio af, kijkend naar de toekomst? Hoofdstuk 3 beschrijft vervolgens de hoofdlijnen van de visie. Deze hoofdlijn wordt in hoofdstuk 4 uitgewerkt voor vier ruimtelijk relevante thema's. De synthese hiervan, geeft het ruimtelijk ontwikkelperspectief voor de regio. Tenslotte bevat hoofdstuk 5 de verschillende rollen van de (regionale) overheid en de opmaat naar de uitvoering van de visie.

2. Plaatsbepaling: Hart van Brabant anno 2013

2.1 Rangenaam... het Hart van Brabant

Algemene kenschets

De regio Hart van Brabant bestaat uit 9 gemeenten² met bijna 450.000 inwoners. Tilburg is de centrumstad van de regio waar ongeveer de helft van de inwoners uit de regio woont. Het is de economische motor van de regio en het centrum biedt plaats aan voorzieningen op (boven)regionale schaal, zoals het uitgebreide winkelapparaat, schouwburg, poppodium 013 en andere podia. Tilburg is een studentenstad en heeft een drietal hogere onderwijsinstellingen met ongeveer 27.000 studenten. Daarnaast heeft de stad verschillende top-onderzoeksinstituten. Ook Waalwijk biedt de regio economische kracht, als een multifunctionele stedelijke knoop aan de Bergsche Maas en A59. Ook hier zijn bovenlokale voorzieningen, waarvan de Woonboulevard Waalwijk een sterke uitstraling en aantrekkingskracht heeft op (boven)regionaal niveau. In het aantrekkelijke groene buitengebied van de regio liggen aangename dorpen en kleinere kernen met een vitale lokale economie. De grotere dorpen zijn Dongen, Gilze en Rijen, Kaatsheuvel, Loon op Zand, Berkel-Enschot, Oisterwijk, Goirle, Hilvarenbeek. Drunen en Vlijmen. Een uniek bezit en een grote economische drager van onze regio is de vliegbasis Gilze-Rijen.

Hart van Brabant is veelzijdig, divers en kent vele gezichten. In ruimtelijk, economisch, sociaal, landschappelijk opzicht. Inwoners zijn 'doeners' met een goede arbeidsethos, geworteld in een geschiedenis van tweehonderd jaar industriële bedrijvigheid. Tegelijkertijd kenmerken inwoners zich met een innovatief karakter, ondernemerszin en handelsgeest. Hart van Brabant is onderscheidend op het vlak van Social Innovation. Mensen en partijen die bij elkaar komen om samen oplossingen te bieden voor maatschappelijke vraagstukken, nieuw businessmodellen genereren en tot nieuwe toepassingen en markten komen. Het gaat om de menselijke processen, om de connecties. Daarbij hoort een sterk netwerk tussen overheden, (MKB-) ondernemers en onderwijsinstellingen in de regio. Plus een sterke kennisinfrastructuur en innovatief klimaat.

Ruimtelijke positionering

De regio is echt 'het hart van Brabant'. De regio ligt tussen West-Brabant, de Brainport regio Eindhoven en Noord-Oost Brabant. Tilburg – als het centrum van de regio – ligt midden in Brabantstad. Met de oost-west georiënteerde hoofdinfrastructuurassen – A58, A59, N65, Bergsche Maas, Wilhelminakanaal, Spoorlijn Breda-Eindhoven – is de regio een belangrijke schakel binnen de provincie. Maar ook in een veel breder perspectief. De regio ligt midden tussen grootstedelijke en

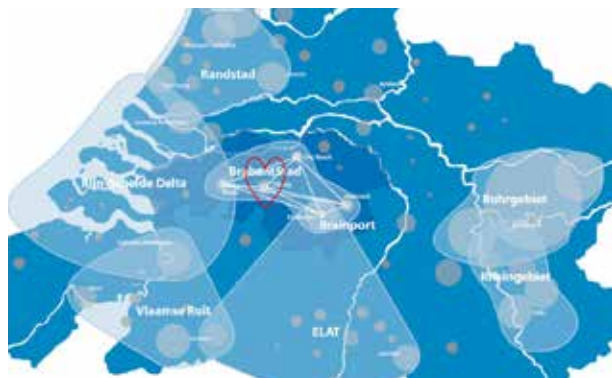
economische knooppunten als de Randstad, Vlaamse Ruit, Brainport Eindhoven en het Ruhr- en Rijngebied in Duitsland. Sterker nog: de oost-west assen door de regio verbinden deze gebieden met elkaar, via verschillende modaliteiten (weg, water, spoor). Concreet verbindt de regio daarmee de logistieke assen van de Mainport Rotterdam naar de Haven van Antwerpen met de kennis van Amsterdam naar Eindhoven en Aken. Niet alleen een hart van Brabant dus, maar ook van de Noord-West Europese Delta, tussen Randstad, Vlaamse Ruit en de Rijn-Ruhr metropool.

Onze regio Hart van Brabant grenst aan de zuidzijde aan België. In het ruimtelijk-economisch (en ook sociaal) beleid vormt de grens een duidelijke barrière. Dit heeft vooral te maken met de gebrekkige infrastructurele verbinding tussen beide gebieden. Desondanks zijn er -met name tussen de zuidelijke regiogemeenten en de Belgische grensgemeenten - genoeg relaties. Denk aan het grensoverschrijdende wonen, werken, winkelen en recreëren; en het in elkaar overlopen van de natuur- en bosgebieden en de ecologische samenhang. Er zijn wel

---

² De samenwerkende gemeenten in de regio Hart van Brabant zijn Dongen, Gilze en Rijen, Goirle, Heusden (sinds kort), Hilvarenbeek, Loon op Zand, Oisterwijk, Tilburg en Waalwijk

Hashtag Brabant (bron: VNSB, bewerkt).

incidentele contacten tussen de regio en gemeenten in België, en Tilburg en Turnhout over mogelijke vormen van samenwerking.

Een nadere verkenning van deze ruimtelijk-economische samenhang en mogelijke ontwikkelingen past in de verdere profilering van de regio.

De regio heeft een goed functionerend daily urban system. Steden, de grotere vitale dorpen en het omliggende groene buitengebied zijn ruimtelijk duidelijk te onderscheiden maar vormen tegelijkertijd een samenhangend geheel. Iedere gemeente levert vanuit zijn eigen kracht en eigenheid een bijdrage aan de dynamische regio in het aantrekkelijke landschap.

De steden, en met name Tilburg, bieden (hoog)stedelijke woonmilieus, onderwijs, grotere zorginstellingen, werkgelegenheid, culturele en andere voorzieningen, etcetera. In de vitale grotere en kleinere dorpen kunnen inwoners meer landelijk wonen en bieden de (historische) dorpscentra een gemoedelijk en aangenaam leefklimaat met ruimte aan lokale voorzieningen. Stad en dorpen zijn weer verbonden met het groene buitengebied, waar ruimte is voor natuur, rust, recreatie, ontspanning en landbouw. Steden, dorpen en het buitengebied hebben elk hun eigen kwaliteiten.

Op regionale schaal zijn deze verschillende kwaliteiten complementair aan elkaar en versterken ze elkaar. De centrumstad Tilburg heeft baat bij de nabijheid van de landelijke woonmilieus en een aangenaam buitengebied om te ontspannen in het groen. De dorpen en het buitengebied hebben baat bij de werkgelegenheid en voorzieningen in Tilburg en Waalwijk. Het gaat uiteraard om een grosso modo beeld. Want, alle gemeenten in de regio bieden werkgelegenheid en hebben verschillende woonmilieus en voorzieningen. Tegelijkertijd hebben Tilburg en Waalwijk ook landelijke - en dorpse woonmilieus en rustieke groenplekken in de stad. De gemeente Heusden is gelegen aan het stedelijk lint dat Waalwijk verbindt met 's Hertogenbosch. Daardoor heeft ook deze gemeente een aanzienlijk aanbod aan werkgelegenheid en een verscheidenheid aan woonmilieus.

Bovendien spelen deze relaties zich niet alleen af binnen de grenzen van Hart van Brabant. Steden als Breda, Den Bosch en Eindhoven liggen binnen steenworpafstand. En in alle windrichtingen buiten, en in het verlengde van de regio liggen aantrekkelijke gebieden, zoals de Kempen, het nationale landschap 'het Groene Woud' en de groene long Dongen - Gilze en Rijen - Baarle Nassau.

2.2 Groen-blauw raamwerk en landelijk gebied

Karakteristieken

Hart van Brabant kent een aantrekkelijk en divers groen-blauw raamwerk³. Kenmerkend is dat Hart van Brabant op een relatief beperkt oppervlakte een grote landschappelijke verscheidenheid kent: van kleinschalige zandlandschappen tot open rivierkleilandschappen en de kenmerkende slagenverkaveling in het landschap van de veenontginningen. Natuurgebieden met bos, heide, vennen, duinen, natte kwelgebieden maar ook landgoederen zijn belangrijke dragers van dit raamwerk. Gecombineerd met de beken en hun begeleidende beplanting en een fijnmazig netwerk van lommerrijke lanen en wegen is er een stabiel raamwerk. Met ruimte voor enkele grootschalige landschappen van een (inter) nationale allure, zoals het Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen, het nationaal landschap Groene Woud en een vijftal Natura-2000 gebieden. Maar ook een aaneenschakeling van meer kleinschalige landschappen. Naast de natuurgebieden, bestaat het landelijk gebied van de regio ook voor een groot deel uit agrarische landschappen. Deze voegen ook kwaliteit, diversiteit en herkenning toe aan het landschap van de regio.

Het groen-blauw raamwerk biedt een aantrekkelijk samenspel met de steden en dorpen binnen de regio

en is een belangrijke factor in het vestigingsklimaat van de regio. Het biedt ruimte voor ontspanning voor zowel eigen inwoners als bezoekers van de regio. Maar het is meer dan een decor voor ontspanning. Het is ook de drager van het ecologisch systeem binnen de regio. Het vervult ook een functie voor de regionale waterberging. En het ontsluit ook een productief systeem. Van oudsher ontleent de regio aan het landschap ook haar economische waarde. Zo stonden de beken aan de basis van de ontwikkeling van de leer-, laken-, wol- en papierindustrie. En ook nu nog maken bedrijven in de regio dankbaar gebruik van het landschap, bijvoorbeeld Coca Cola wat gebruik maakt van het beschikbare water in de bodem. Verder is de landbouw een essentiële drager in de grotere, open ruimten van landelijk gebied. Zowel in economische zin, als in het vormen en beheeren van deze delen van het landschap.

Ontwikkelingen

Het landelijk gebied van Hart van Brabant heeft een grote waarde en biedt de regio veel kwaliteiten. Maar het is ook kwetsbaar. Tegelijkertijd dienen zich kansen aan het groen-blauwe raamwerk verder te versterken en de bestaande kwaliteiten nog verder door te ontwikkelen. Relevante ontwikkelingen die zowel kansen als bedreigingen in zich hebben betrekking op:

-Verstedelijking

Plannen voor uitbreiding (woningbouw, bedrijventerreinen, leisure, voorzieningen) zijn weliswaar minder grootschalig dan voorheen, maar kunnen nog steeds hun invloed hebben op het landschap. Als een bedreiging, doordat 'geknabbeld' wordt van het groen-blauwe raamwerk en kwaliteiten worden aangetast. Maar anderzijds kan een ontwikkeling ook gebruikt worden als (financiële) drager om (omliggende) kwaliteiten te versterken.

-Klimaatverandering

Klimaatverandering leidt tot meer extremen in korte neerslagpieken en langdurige droogteperioden. De huidige waterbeheersing van stad en platteland en de huidige ruimtelijke inrichting zijn echter onvoldoende afgestemd om daar op robuuste wijze op in te kunnen spelen. Risico's op schade nemen toe, zoals schade door overstromingen (wateroverlast), verlies van landschapswaarden en biodiversiteit (verdroging), economische droogteschade voor landbouw en waterafhankelijke productiebedrijven.

---

³ Het groen-blauw raamwerk omvat groengebieden (zoals de grotere - en kleinere natuurgebieden), de waterelementen zoals beekdalen, en landelijke kamers die vooral in gebruik zijn voor agrarische doeleinden en recreatie.

Klimaatverandering zal leiden tot grotere weersextremen. Er zullen zowel periodes van meer (extreme) neerslag optreden, als periodes met extreem weinig neerslag (droogte). Beide ontwikkelingen vragen om meer ruimte voor waterberging. Dit kan tegelijkertijd kansen bieden voor natuur- en of recreatieontwikkeling. Ook zal door steeds hogere temperaturen ook de vraag naar verkoeling toenemen. Mensen zullen daardoor ook regelmatig richting het buitengebied of groene gebieden binnen steden en dorpen trekken.

- Landbouw

Binnen de landbouw zijn er enkele (inter)nationale trends relevant, te weten:

- Een aanzienlijke afname van het aantal bedrijven. Overgebleven bedrijven nemen daarbij landbouwgronden over, waardoor schaalvergroting optreedt. De agrarische bebouwing komt vrij.
- Verbreding van de economische basis van het agrarisch bedrijf, door het ontwikkelen van neventakken. Denk aan recreatie, maar ook onderwijs, zorg, cultuur, etc.
- Ontwikkeling van streekproducten. Steeds meer wordt de kapitaalkrachtige en kritische stedelijke afzetmarkt aangeboord voor streekproducten.
- De opkomst van de stadslandbouw.
- Wijzigende beleid- en regelgeving, onder andere met

betrekking tot melkquota en mestwet, met grote impact op de sector.

Deze trends kunnen uiteindelijk hun effect hebben op het landelijk gebied. Schaalvergroting kan op gespannen voet komen te staan met het overwegend kleinschalig landschap binnen de regio. Verbreding van agrarische activiteiten kan tot meer vervoersbewegingen en 'drukte' leiden, maar biedt ook economische kansen.

- Minder publieke middelen voor landschap

In het licht van beperkte publieke middelen worden het steeds moeilijker om te (blijven) investeren in het groen-blauwe raamwerk en het waardevolle landschap. Dit roept de vraag op of in de toekomst de landschappelijke kwaliteiten in stand kunnen worden gehouden. Maar ook biedt het kansen om tot nieuwe samenwerkings- en financieringsvormen te komen en daarmee juist de binding met het landschap te vergroten. Bijvoorbeeld door vanuit het landschap nog meer de relatie met de stad en stedeling te leggen.

- Ontwikkeling van infrastructuur en gerelateerde ontwikkelingen

Nieuwe infrastructurele ontwikkelingen of aanpassingen aan bestaand infrastructuur kunnen van invloed

zijn op de doorsnijding van het landschap. Aan de andere kant kun je met nieuwe of aanpassing aan infrastructuur ook juist middelen genereren om het probleem van de botsende groenverbinding op te lossen. Een goed voorbeeld daarvan is de gebiedsontwikkeling oostelijke Langstraat.

2.3 Economie

Karakteristieken

Hart van Brabant heeft een pluriforme brede economie, ondernemend en sterk in de breedte. Dit maakt de economie weinig conjunctuurgevoelig. Kenmerkend is een sterke publieke sector (overheid, zorg, onderwijs), een relatief groot MKB en relatief veel starters. De regio bezit sterke onderwijs- en kennisclusters, die vooral excelleren in gammawetenschappen. Ook het beroepsonderwijs gericht op de sterke economische sectoren in de regio zijn goed vertegenwoordigd en kunnen verder uitgebouwd worden. Deze bieden een gunstige voedingsbodem voor startende en innovatieve ondernemingen. Verder is de landbouwsector van oudsher een pijler onder de regionale economie. De regio kent vrij goed onderhouden en soms al goed gethematiseerde bedrijventerreinen. De regiopartners bepalen gezamenlijk en in overleg met de provincie de ruimtebehoefte, strategie en het programma voor bedrijventerreinen in de regio.

Binnen deze brede, pluriforme economie met kennis/ onderwijs als fundament, zijn er vier economische sectoren die eruit springen. Op deze sectoren speelt de regio mee op (inter)nationaal niveau. Het gaat om:

- Logistics

Hart van Brabant heeft een bewezen en erkende positie als logistieke hotspot in Nederland⁴. De regio profiteert daarbij optimaal van haar ligging tussen de havens van Antwerpen en Rotterdam en het Europese achterland. De aanwezigheid van multimodale ontsluitingen (water, weg, spoor), grote transporteurs en een aantal onderscheidende Europese distributiecentra zijn structuurdragers van de logistieke kracht van de regio. Hart van Brabant is sterk in de zogenaamde value added logistics. Steeds vaker worden goederen die in Rotterdam of Antwerpen aankomen in Brabant verder klaargemaakt voor de Europese markt. Maar het is meer dan vervoer en distributie. Op het terrein van dienstverlening en kennis samen met West-Brabant een uniek cluster van research & development, beroepsonderwijs, toegepaste kennis en vakmanschap ontwikkeld, met als exponenten de Universiteit van Tilburg, de NHTV in Breda en het topinstituut Dynalog in Breda.

- Leisure

Zo'n 10 miljoen dagbezoekers mag Hart van Brabant

elk jaar verwelkomen. De vrijetijdseconomie is dan ook een sector van formaat. Te danken aan een aantal sterke troeven, zoals de attractieparken de Efteling en de Beekse Bergen, poppodium 013, de Tilburgse kermis, funshoppen op de Woonboulevard Waalwijk, en wereldfestival Mundial en HeusdenVesting. Maar ook het landschap trekt veel bezoekers en toeristen, onder andere naar de Loonse en Drunense Duinen, Nationaal Landschap het Groene Woud, de Oisterwijkse bossen en vennen, landgoederen rondom Hilvarenbeek en Goirle, de Regte Heide bij Goirle. En los van deze wat grootschaliger recreatiemogelijkheden biedt de gehele regio een aaneenschakeling van gevarieerde, bijzondere en aantrekkelijke landschappen met ruimte voor extensieve recreatie, om te golfen, paardrijden, wandelen en te fietsen.

- Aerospace & Maintenance

Met de vliegbasis Gilze-Rijen is dé basis gelegd voor de ontwikkeling van Aerospace en Maintenance in de regio. De vliegbasis is vanuit zijn aard en karakter uniek in Nederland en zelfs Europa. De vliegbasis is één van de grotere werkgevers in onze regio en als zodanig een grote economische drager. De vliegbasis zorgt in bepaalde gevallen ook voor overlast. Dat maakt de vliegbasis een bijzondere inwoner en gebruiker van het grondgebied binnen onze regio. De regio is uitvalsbasis

voor gespecialiseerde onderhoudsbedrijven op het gebied van industrieel, maritiem en vooral luchtvaartgebonden onderhoud. Hoge kwaliteit op het gebied van maintenance is bij kapitaalintensieve bedrijven van levensbelang. De vraag naar excellente kennis op dit vlak is groot en zal alleen maar toenemen. Samen met West-Brabant heeft Hart van Brabant een groot aanbod (beroeps)opleidingen op het gebied van luchtvaart en onderhoud ('maintenance valley'). Een belangrijk kristallisatiepunt voor de verdere ontwikkeling van het Aerospace en Maintenance park rond het knooppunt A58 en de vliegbasis Gilze-Rijen is de campus Gate2 op het voormalige Ericsson terrein op het bedrijventerrein De Haansberg. Hier heeft Boeing zijn wereldwijde onderhoudsopleidingen voor de chinook helikopter onderbracht in het Rotary Wing Training Center. Ook Eurocopter heeft zich hier gevestigd. Het Aerospace en Maintenance park omvat meerdere te ontwikkelen/ te reserveren werklocaties (Midden Brabant Poort II, Wijkevoort fase 1, Nerhoven) die zich primair op deze sector richten. Daarnaast is Metal Valley in Drunen een

---

⁴ Niet voor niets staat de regio al jarenlang in de top-10 van logistieke hotspots in Nederland en in 2012 en 2013 op nummer 3. Een panel van 20 experts stelt deze ranglijst jaarlijks op voor het vakblad Logistiek Magazine van Reed Business.

terrein dat zich ontwikkelt tot een high tech kenniscentrum voor metaal.

- Care

In Hart van Brabant is de zorgsector al lange tijd van groot belang. Grote instellingen en topvoorzieningen zijn hier thuis, evenals zorgverzekeraars en tal van bijzondere kennisinstituten en kleinere zorgaanbieders. Onder andere Het TweeStedenziekenhuis, het St. Elisabeth Ziekenhuis, Instituut Verbeeten, zorgverzekeraars CZ en Interpolis vormen een sterk cluster. Zorg is daarmee een belangrijke pijler in onze economie en tevens een cluster van een grote maatschappelijke betekenis. Daarbij is er sprake van een toenemende vraag naar zorg en gezondheid, wellicht in combinatie met vormen van extensieve vormen van vrije tijdsbesteding. In ruimtelijk opzicht kan cluster- en campusvorming bijdragen aan verdere versterking van dit cluster. Ook het benutten van erfgoed lijkt bij dit cluster het verder verkennen waard.

Ontwikkelingen

Op dit moment is sprake van een economische laagconjunctuur. Ook Hart van Brabant ontkomt daar niet aan. Maar in deze visie wordt met name vooruit gekeken naar de langere termijn. En daarbij zijn enkele economische macro-ontwikkelingen van belang.

- Uitplaatsen traditionele maakindustrie én binnenhalen innovatieve maakindustrie

Economische activiteiten op het gebied van de 'traditionele maakindustrie' (bulk) zijn voor een deel uitgeplaatst naar opkomende economieën in Azië en het Midden-Oosten. Anderzijds is er een goed en groeiend aandeel innovatieve maakindustrie met een (hoogwaardige) kenniscomponent, zoals bijvoorbeeld de recente vestiging van Tesla in de regio. Ook het importeren en transporteren van goederen is een omvangrijke en daarmee belangrijke activiteit in de regio.

- Opkomend belang van kennis en innovatie

Een mondiale trend is het opkomend belang van kennis en innovatie in de economie. Daarmee wordt de aanwezigheid en beschikbaarheid van specifieke kennis en arbeid steeds belangrijker. Het gaat dan om onderwijs, scholing en het behoud en aantrekken van hoger opgeleiden. Meer en meer zal 'werk' het 'wonen' gaan volgen, in plaats van andersom. Een aantrekkelijke regio, met een goed woon-, leef- en werkklimaat, is daarmee van groot belang.

- Opkomend belang van een persoonsgerichte economie

Naast de kenniseconomie en hoogwaardige maakindustrie is er steeds meer ruimte voor een opgang naar een persoonsgerichte economie, waarbij social

innovation meer en meer centraal komt te staan.

- Menging van denken, doen, maken

Op het gebied van werken is een ontwikkeling te zien waarbij het 'denken, doen en maken' met elkaar gaan mengen. Meer en meer ontstaan 'werklocaties' in plaats van traditionele bedrijventerreinen en kantorenlocaties. Herstructurering en kwalitatieve verbetering van bestaande werklocaties is hiervoor nodig.

2.4 Kwaliteit van Leven

Karakteristieken

Kwaliteit van leven: dat is binnen het gebied van de fysieke leefomgeving het woonklimaat, voorzieningenniveau, de recreatiemogelijkheden en duurzaamheid/klimaatbestendigheid. En, het is goed leven in Hart van Brabant. De steden Tilburg en Waalwijk en de meer omliggende landelijke gemeenten zorgen voor een aantrekkelijk, contrasterend, maar samenhangend geheel van stad, vitale kernen en land. Het is er 'aards' en gemoedelijk. Met binnen de regio enerzijds de beschikking over stedelijke voorzieningen, met name in het centrum van Tilburg, en grootschalige recreatiemogelijkheden in de Efteling, Beekse Bergen, maar ook de grotere natuurgebieden (bijvoorbeeld Loonse en Drunense Duinen, Oisterwijkse bossen en vennen). En anderzijds mogelijkheden tot ontspanning en verblijf in

aangename dorpen en het groen-blauwe raamwerk, met een aaneenschakeling van gevarieerde recreatiemogelijkheden (wandelen, fietsen, golf, wellness, etc.).

De historie van de regio is duidelijk zichtbaar. De regio herbergt nog het nodige industrieel, religieus en agrarisch erfgoed. Verschillende waardevolle cultuurhistorische gebieden zijn in stand gehouden, waaronder historische dorpscentra van bijvoorbeeld Oisterwijk en Hilvarenbeek én HeusdenVesting. Dit zijn bijzondere verblijfsgebieden, vaak met hoogstaande horecavoorzeningen die het de bezoeker aangenaam maken.

Hart van Brabant heeft ook een aantrekkelijk woonklimaat met een grote verscheidenheid aan woonmilieus. De verwachting is dat de vraag naar woonmilieus en woningen in de toekomst gaat verschuiven. Nu is het aanbod nog vooral gericht op relatief grote woningen voor gezinnen met kinderen. Dit verschuift in de (nabije) toekomst naar een vraag om relatief kleine woningen ten behoeve van starters, herstarters en ouderen. Ouderen zullen langer zelfstandig willen wonen in een directe nabijheid van voorzieningen. In kwantitatieve termen zal naar verwachting enige uitbreiding van de woningvoorraad nodig zijn, vooral ook door huishoudensverdunning. Met het oog op de kwaliteit

ten en kwetsbaarheid van het landschap, is de opgave met name gericht op herstructurering en transformatie binnen bestaand stedelijk gebied. En hierin liggen dan weer kansen om in te spelen op de woonwensen en behoeften van de toekomst.

Voor de kortere termijn zijn er in het kader van de Regionale Agenda Wonen en de regionale woningbouwafspraken analyses uitgevoerd van de woningmarkt. Hieruit blijkt dat als gevolg van de economische crisis de benodigde woninggroei voor de komende 10 jaar waarschijnlijk niet gerealiseerd kan worden binnen deze periode. Verder is in een concurrentieanalyse geconcludeerd dat de uitbreidingslocaties in een aantal gemeenten met elkaar concurreren. In het kader van de regionale woningbouwafspraken zal op dit punt afstemming plaatsvinden.

Meer en meer wordt duurzaamheid een belangrijke factor in 'de kwaliteit van leven'. Het gaat dan bijvoorbeeld om het zuinig en efficiënt omgaan met energie en afval, zorgen voor schone lucht, goed watermanagement en voldoende, aantrekkelijk groen. Binnen Hart van Brabant werkt MOED (Midden-Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij voor Energie en Duurzaamheid) aan duurzaamheidsopgaven. De regio heeft twee kenmerkende voorbeelden van grootschalige duurzame

ontwikkeling: de Spinder in Tilburg en het Ecopark in Waalwijk. In dit park worden verschillende vormen van duurzame energie gecombineerd, waaronder zonne-, wind- en energie uit biomassa. En bij de Spinder wordt de rioolwaterzuiveringsinstallatie omgebouwd tot een 'energiefabriek' die energie wint uit afvalwater.

Ontwikkelingen

- Demografie

De bevolking van Hart van Brabant zal tot 2040 nog toenemen, maar deze groei is selectiever dan voorheen. Bevolkingsprognoses laten zien dat de groei van de bevolking in Hart van Brabant langzaam gaat afvlakken. Echter voor de lagere termijn blijft Hart van Brabant per saldo een regio waar de groei, ook voor de langere termijn, blijft toenemen.

Verder is er sprake van ontgroening en vergrijzing. Het aandeel jongeren neemt verhoudingsgewijs af en het aandeel ouderen verhoudingsgewijs toe. Dit heeft gevolgen voor de woonwensen (zie ook hierboven).

- Toenemende maatschappelijke waardering en beleving landschap

Vanuit de samenleving is er een toenemende waardering voor en beleving van het landelijk gebied als omgevingsfactor (natuur, landschap, rust en ontspanning,

ruimte, toenemende interesse in herkomst en productie van voedsel), met name vanuit inwoners van steden en dorpen. De cultuurhistorisch waardevolle plekken in de regio kunnen op steeds meer waardering rekenen.

- Detailhandel onder druk

De economische crisis en het nieuwe winkelen (o.a. internetwinkelen en afhaalpunten) zorgen voor een uitdaging. De detailhandelsstructuur staat onder druk. Dit kan onder andere leiden tot leegstand, verloedering en minder leefbaarheid, reuring en aanbod (diversiteit) in winkelcentra, wijken en dorpen.

2.5 Mobiliteit en infrastructuur

Karakteristieken

Hart van Brabant is strategisch gelegen in het infrastructurele netwerk tussen Randstad, Vlaamse Ruit, Rijn-Ruhrmetropool en het Europese achterland. De regio wordt vooral gekenmerkt door oost-west georiënteerde hoofdinfrastructuur. Het gaat dan om hoofdwegen (A58, A59), spoor (Breda - Gilze en Rijen - Tilburg en een richting Oisterwijk - Eindhoven) en een richting naar Den Bosch) en water (Bergsche Maas en Wilhelminakanaal). Daarbij verbindt Hart van Brabant de cruciale logistieke assen tussen Mainport Rotterdam en Antwerpen met Greenport Venlo, het Ruhrgebied en verder naar het achterland in Oost-Europa. En ook verbindt de regio de 'logistieke as' tussen Antwerpen en Rotterdam met de kennis-as tussen Amsterdam en Brainport Eindhoven, en verder naar Maastricht/Aken. De ligging aan de (multimodale) oost-west corridors biedt Hart van Brabant een goede economische uitgangssituatie.

Centrale verbinding voor de interne doorstroming is de N261 tussen Waalwijk (A59) en Tilburg (A58). Andere verbindingen andere verbinding, van belang voor de interne en deels ook de externe bereikbaarheid zijn de N65 van Tilburg naar Den Bosch de A58 en de A59.

De bereikbaarheid van de regio en de doorstroming binnen de regio staan onder druk. Er bestaan (inter) nationale en regionale knelpunten op de weg, met name de doorstroming op de A58, A59 en de aansluiting van de A59 op de N261. Verder is de natte ontsluiting van de havens van Waalwijk en Tilburg nog niet op de toekomstig toegedeelde functies toegerust. De interne bereikbaarheid per auto, is redelijk goed op orde. Wel zijn er nog optimalisatieslagen nodig. Voor het openbaar vervoer is er de uitdaging het kwaliteitsniveau te verhogen en reizigers nog beter te bedienen.

Bereikbaarheid is één van de meest bepalende factoren in het creëren van een excellent verblijfs- en ondernemersklimaat. Verbetering van de externe bereikbaarheid – van en naar de regio – is met name van belang in de hevige economische concurrentie tussen regio's (nationaal en internationaal). Met name voor de speerpunten logistics, leisure en maintenance is bereikbaarheid van en naar de regio van cruciaal belang om de huidige positie én ambities voor de toekomst waar te maken. Daarnaast is de bereikbaarheid van de regio en met name van Tilburg van belang voor grote aantallen studenten en kenniswerkers. Hierin speelt ook de bereikbaarheid per openbaar vervoer een essentiële rol.

Ontwikkelingen:

Relevante ontwikkelingen op het gebied van mobiliteit en infrastructuur zijn:

- Groeiende mobiliteitsvraag

Op dit moment zijn de knelpunten in de bereikbaarheid minder manifest als gevolg van de huidige crisis. De verwachting voor de langere termijn is echter dat mobiliteit blijft groeien, zo concludeerde het CPB onlangs nog (CPB Notitie Actualiteit WLO scenario's, 8 mei 2012). De groei zal alleen maar harder gaan op het moment dat de economie weer aantrekt. Het is zeer waarschijnlijk dat er dan meer goederenstromen door Brabant zullen lopen en dus ook door, van en naar Hart van Brabant.

- Toenemende aandacht en inzet op verduurzaming van mobiliteit

Duurzame mobiliteit is in opkomst. Denk bijvoorbeeld aan het groeiend aantal elektrische auto's en fietsen. Maar niet alleen voor wat betreft personenvervoer, ook voor wat betreft goederenvervoer wordt gezocht naar verduurzaming. In de EU zal ook in de nabije toekomst

meer dan nu worden ingezet op het gebruik van spoor en binnenvaart voor afstanden langer dan 300 kilometer. Om zo het Europese vervoerssysteem duurzamer in te richten en CO2-emissies terug te dringen. De verdere groei van vervoer over spoor en via binnenvaart vraagt om investeringen in de bijbehorende infrastructuur.

- Synchromodaliteit

Voor de toekomst van de logistieke sector is synchromodaliteit een belangrijke waarde. Dit is de mogelijkheid om te kunnen kiezen tussen verschillende vervoersmodaliteiten, op basis van de wensen en (on)mogelijkheden op een bepaald moment in de tijd. Dit vraagt om een optimale multimodale ontsluiting en verbinding van logistieke regio's, over weg, water en spoor, inclusief de mogelijkheden voor intermodaal overslag.

3. Hoofdpijnen van de visie

3.1 De kracht van de regio: dynamiek én landschap

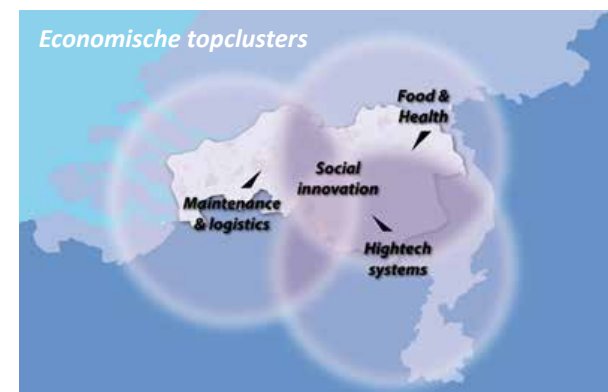
Economische dynamiek in een Bourgondisch landschap, dat is de kracht van het Hart van Brabant. De concurrentiekracht van mid size, kwaliteit van leven door een aantrekkelijk woonklimaat, rust en ruimte en een aantrekkelijk en tegendraads cultureel leven. Maar ook ruimte voor stuwende werkgelegenheid – eigen topsectoren zoals leisure, logistiek, maintenance en zorg, met kennis/onderwijs als sterk fundament. Een woon- én een werkregio. Midden in Brabant en in Europa: verbonden met en complementair op de Brainport-economie, de logistieke en maintenance-economie in West-Brabant/het havencomplex van Rotterdam & Antwerpen en de Euregio. De kracht van verbinding en social innovation: mensen maken de regio.

Innovatie vanuit het hart

Hart van Brabant onderscheidt zich op social innovation en wil deze positie versterken en uitbouwen. Hierin komen de kwaliteiten van de regio tot uiting. Toegevoegde waarde door de combinatie van kennis, creativiteit en de ketenkracht van Hart van Brabant: denken, doen, maken en verspreiden. Het verbinden van 'kennis-kunde-kassa'; Hart van Brabant voorloper in de persoonsgerichte economie. Innovatie vindt

plaats door nieuwe, slimme en verrassende combinaties in ketens en netwerken van de 3 O's: overheid, ondernemers en onderwijs/onderzoek. Midpoint Brabant werkt op deze manier aan ontwikkeling van de vier economische speerpunten, logistiek, leisure, aerospace & maintenance en care. Ook voor de langere termijn zijn dit de economische speerpunten. De regio zet in haar ruimtelijk beleid in op het creëren van een goed woon- en vestigingsklimaat, inclusief de bereikbaarheid van en naar de regio.

Met de focus op social innovation heeft Hart van Brabant een onderscheidende positie ten opzichte van de andere regio's en steden binnen Brabant en BrabantStad. Tegelijkertijd zijn er vanuit social innovation verbindingen te leggen met de gespecialiseerde kennisclusters in Zuidoost-Brabant (Brainport regio Eindhoven; high tech systems), West-Brabant (Maintenance, Logistics en Biobased economy) en Noord-oost-Brabant (Agro & Food). Op deze manier kan de regio binnen Brabant, naast de eigen kracht, een schakelfunctie vervullen, bijdragen aan connectiviteit. Onder andere wordt nu al vanuit Hart van Brabant / Midpoint de verbinding gezocht met West-Brabant op het gebied van aerospace & maintenance en logistiek (onder andere Dinalog/NHTV in Breda).

De regio toont een sterke ondernemerszin en waar kansen zich voordoen, worden deze opgepakt. Dat heeft geleid tot een breed scala van bedrijvigheid, waarin zich naast de innovatieve maakindustrie ook logistiek, zorg, leisure, onderhoud en sinds kort ook luchtvaart, hebben ontwikkeld. Deze ontwikkelingen kunnen plaatsvinden, mede door de gunstige ligging in het hart van Brabant én het infrastructurele netwerk van Noordwest-Europa. Deze positie wordt nog versterkt door het feit dat het gebied niet alleen over de weg, maar ook via water en spoor is ontsloten, onder meer door multimodale knooppunten. Het biedt daarmee vervoerskeuzen en overslagmogelijkheden. Logisch dat dit door de logistieke sector is opgepakt: de regio beseft dat het deel uit maakt van een groter

geheel en heeft oog voor de kansen die dat biedt. Een krachtige en eigen positie tussen grootstedse regio's. De agglomeratievoordelen die gevonden worden door ruimtelijke verbindingen met Brainport, West-Brabant en NO-Brabant, zeg BrabantStad. Kennisvoordelen door verbinding van de Tilburgse universiteit met de TU/e en topinstituten over de hele wereld. Ingrediënten voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat.

Wonen en werken in een landschap van zand, klei en veen

Hart van Brabant kent een grote landschappelijke verscheidenheid op een relatief bescheiden oppervlak. In de opmaat naar deze visie van Bosch Slabbers 'Hart van Brabant, ontwikkeld op karakter' is dat gegeven onderstreept. Zand, klei en veen komen op korte afstand van elkaar voor en leiden tot een mozaïek van karakteristieke landschappen – gewoon voor de regio, uniek in Nederland. De afwisseling van deze landschappen is een kenmerkende karakteristiek die tevens de basis is geweest voor een verdere verscheidenheid in de occupatie. Het grondgebruik heeft geleid tot een patroon van sterke steden en vitale dorpen met eigen kenmerkende kwaliteiten en in gebruik bij typische Brabantse 'makers en doeners'. De mensen in de regio zijn van oudsher harde werkers die met elkaar een sterke maakindustrie tot stand hebben gebracht. De industriële geschiedenis heeft een veelzijdig industrieel

erfgoed nagelaten. Net als de religieuze geschiedenis, getuige kloosters, veldkapelletjes en kerkspitsen die hoog boven het landschap uittorenen. Deze eigenheid van Hart van Brabant levert een aantrekkelijk woon-, werk- en leefklimaat op.

Andante (koesteren) en allegro (ontwikkelen)

De kracht van de regio ligt in het samenspel van verschillende schalen en snelheden: 'andante en allegro'. 'Andante' staat in de muziek voor 'rustig gaand'. Het is de degelijke basis van de regio met noeste werkers en een gevarieerd landschap; met veelzijdige dorpen en een gevarieerde economie; met fijnmazige netwerken van wegen en beken, van organisaties, ondernemende netwerken en individuele ontplooiing. 'Allegro' staat voor 'levendig, snel'. Hier spreekt de dynamiek uit van de regio die zijn kansen pakt; via de kruising van assen verbonden is met belangrijke economische centra en de rest van de wereld; via grote leisure-trekkers een aantrekkelijk profiel ontwikkelt; via social innovation haar kracht vergroot. De dynamiek is er niet zonder de aantrekkingskracht van het landschap; het landschap blijft levend en van deze tijd in zijn economische context. De harmonie tussen allegro en andante is de klankkleur van het Hart van Brabant. Deze klankkleur komt nog beter tot zijn recht bij een verdere wisselwerking en versterking tussen stad-land, de dynamiek en het aangename landschap.

3.2 Kern van de visie: ontwikkelen en koesteren

In deze ruimtelijke visie kiest Hart van Brabant voor haar ruimtelijke kwaliteit en kracht. Dat betekent het koesteren van de eigenheid en het stimuleren van de ondernemende dynamiek in een harmonisch samenspel: 'andante en allegro'. Een samenspel dat zich kenmerkt door:

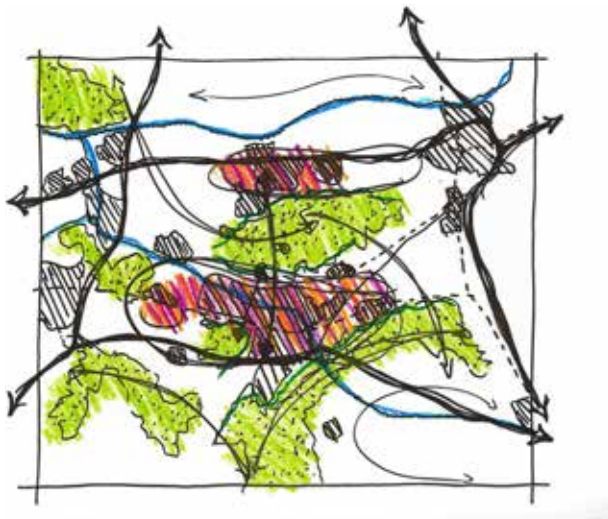
- Balans tussen sterke steden, vitale dorpen en een aantrekkelijk groen buitengebied
- Versterking van de wisselwerking tussen stad en land;
- Behoud eigen traditie en ontplooiing innovatieve kracht;
- Synergie tussen brede MKB en gerichte economische speerpunten;
- Contrast tussen samenbindend landschap en moderne infrastructuur.

In de ruimtelijke uitwerking hiervan zijn vanuit het basismateriaal drie denkrichtingen verkend waarin de samenhang en organisatie verschillend is geordend. Bij deze denkrichtingen zijn de infrastructuur en de mogelijkheden voor verder te ontwikkelen ruimtelijk-economische knooppunten vertrekpunt.

Externe oriëntatie: corridor tussen oost en west

De eerste denkrichting baseert zich op de binnen de regio sterk oost-westgerichte infrastructuur (A58, A59, N65; spoor, Bergsche Maas en Wilhelminakanaal). Het ligt voor de hand om de economische ontwikkelingszones te koppelen aan de infrastructuur en daartussen vooral in te zetten op versterking van het groenblauwe raamwerk. Dit ruimtelijk model geeft uitdrukking aan de externe gerichtheid van de regio.

Interne oriëntatie: boulevard als verbinding tussen stad en regio

De tweede denkrichting zoekt juist de interne binding in de regio op door de N261 als verbindende Boulevard te omarmen. Daarmee ontstaat een krachtige noord-zuidas in de regio met een eigen gezicht. De as verbindt de steden Waalwijk en Tilburg en koppelt de twee logistieke corridors in de regio (Bergsche Maas/A59 en A58/N65/spoor/Wilhelminakanaal).

Synergie: hashtag (#) Hart van Brabant

De derde denkrichting is een samenstelling van de externe oriëntatie en de interne verbinding. Er ontstaat een combinatie van economische ontwikkelingsmogelijkheden zoals logistiek en maintenance op de knooppunten in de regio met de grotere leisure-attracties in de (directe nabijheid van) N261-zone (allegro) verbonden met de vitaliteit van de dorpen en de groene functies en extensieve recreatie in de hele regio (andante). Er is maximale ruimte voor economische ontplooiing, maar de regio koestert het groene hart. Tilburg funktioneert als knoop van de verschillende oriëntaties.

Brandon 2010 11-12

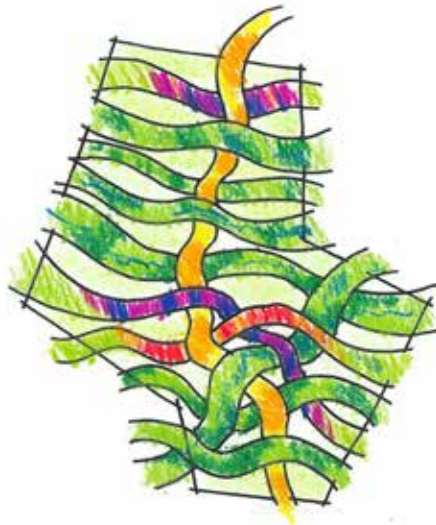
- ▶ The Time (live dirty mix)
- ▶ Tik tok (club mix)
- ▶ Tik tok (radio edit)
- ▶ Like A GS
- ▶ 10 Minutes

03:57.25.5 + 4.45

DVD
MP3/AAC/WAV/AIFF

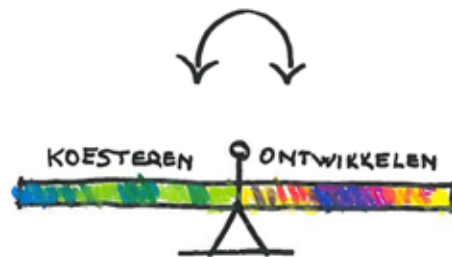
00:00.00.0 + 2:05

De denkrichtingen laten zien dat het samenspel van verschillende schalen en snelheden wordt beïnvloed door het gewicht dat aan de verschillende ruimtelijke functies worden toegekend. Met Midpoint Brabant en de Werkagenda van de regio Hart van Brabant, hebben de economische speerpunten een krachtig perspectief gekregen. De studie van Bosch Slabbers heeft de kwaliteiten van het landschap daar nadrukkelijk naast geplaatst. In deze ruimtelijke visie worden de twee verhalen van de regio over elkaar heen gelegd en de kracht van beide met elkaar verweven.

Koesteren en ontwikkelen

Kiezen voor de kracht van de regio betekent dat de eigenheid en bestaande kwaliteiten gekoesterd worden terwijl tevens de ondernemende dynamiek van de regio wordt gestimuleerd. Het samenspel van koesteren en ontwikkelen is een belangrijk overkoepelend principe van deze visie. Dit betekent een balansoefening. Tussen koesteren en ontwikkelen, maar de regio houdt ook de balans tussen de dimensies van duurzaamheid – ecologisch, economisch en sociaal-cultureel kapitaal – voor ogen. Ontwikkelingen vinden zodanig plaats dat de karakteristieken van een gebied worden versterkt, of nieuwe kwaliteiten worden toegevoegd. Daarbij ligt in bepaalde gebieden het accent op koesteren, terwijl in andere gebieden ruimte is voor ontwikkeling. Hiervoor is het groenblauwe raamwerk richtinggevend.

Samenspel tussen groenblauw raamwerk met landelijke kamers én stedelijk/bebouwd gebied

De grote landschappelijke verscheidenheid en de daarmee samenhangende, beleefbare afwisseling is één van de grootste fysieke waarden van de regio en bepalend voor de ruimtelijke karakteristiek van de regio. Daarom staat koesteren van het groenblauwe raamwerk centraal. Het groen-blauw raamwerk omvat groengebieden (zoals de grotere - en kleinere natuurgebieden), de waterelementen zoals beekdalen, en landelijke kamers die onder andere in gebruik zijn voor agrarische doeleinden en recreatie. Het raamwerk is gericht op behoud en bescherming van de meeste waardevolle natuurgebieden, landschappen, beken en natuurlijke waterlopen. Tegelijkertijd is er het samenspel met de in het groen-blauw raamwerk gelegen landelijke kamers én het bestaand stedelijke/bebouwde gebied. Daar, in het bestaand stedelijk/bebouwde gebied en in de landelijke kamers bevindt zich de ontwikkelruimte. Deze ontwikkelruimte verschilt sterk qua aard en karakter en we volgen daarbij onze algemeen leidende principes (zie de volgende paragraaf).

Zo willen we de economische dynamiek, de nieuwe 'rode' ruimtevragen, zoveel mogelijk opvangen in bestaand stedelijk gebied en daarbij gebruiken we de ladder voor duurzame verstedelijking. Voor nieuwe ontwikkelingen in de landelijke kamers geldt dat deze qua

aard en schaal inpasbaar zijn en bijdragen aan behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit.

In de groengebieden van het groen-blauw netwerk staat het koesteren en beschermen centraal, hetgeen niet uitsluit dat ook daar ontwikkelingen mogelijk zijn die tot een versterking leiden van de natuurwaarden en ruimtelijke kwaliteit.

De economische speerpunten zijn merendeels verbonden met de oost-west lopende hoofdtransportassen en concentraties van economische activiteit bij Tilburg en Waalwijk kunnen zich verder ontwikkelen. Ze blijven echter van elkaar gescheiden door een stevige 'stijl' van het groenblauwe raamwerk. Zo tekent zich op hoofdlijnen een concept af met twee dynamische, oost-west georiënteerde kerngebieden afgewisseld met krachtige, afwisselende vitale kernen en groene

ruimten. Deze lagen worden als het ware bij elkaar gehouden door de centrale noord-zuid lopende vervoersvervoeras tussen Waalwijk en Tilburg. Via deze weg is de verscheidenheid van de regio goed waarneembaar. Daarnaast heeft de weg een belangrijke functie voor de verbindingen binnen de regio en de bereikbaarheid van nationale trekkers (de Efteling, de Loonse en Drunense Duinen, Beekse Bergen).

Dorpse kwaliteiten en Bourgondisch Brabant

De vitale dorpen liggen omringd door de groene ruimte en etaleren hun eigenheid met cultuurhistorische elementen als een markant marktplein, een opvallende kerk of verscholen klooster. Met hoogwaardige dorpse woonmilieus versterken zij de nabij gelegen steden die op hun beurt de dorpen versterken met

maatschappelijke, culturele en sportieve voorzieningen. In het groenblauwe raamwerk zijn ontwikkelingen niet onmogelijk, maar vragen wel grote zorgvuldigheid als het gaat om inpassing en kwaliteit. Deze ontwikkelingen zijn te gast in het landschap. Dit betekent dat nieuwe functies qua aard en schaal inpasbaar moeten zijn en bijdragen aan de versterking van het gevarieerd, vitaal en samenbindend landschap. Economische functies kunnen met het groenblauwe raamwerk / landelijke kamers worden vervlochten, zodanig dat kwaliteiten voortdurend zichtbaar en herkenbaar blijven én verbeteren. Het gaat dus niet om het louter vasthouden van wat er nu is, maar om de regionale kwaliteit en karakteristiek te gebruiken voor ontwikkeling en eigenheid.

3.3 Kompas voor 2025

Hart van Brabant kiest voor koesteren én ontwikkelen, economische dynamiek in een Bourgondisch landschap. Gericht op versterking van de ruimtelijke kwaliteit van de regio. Dit is ons kompas, in de vorm van een aantal algemene leidende principes:

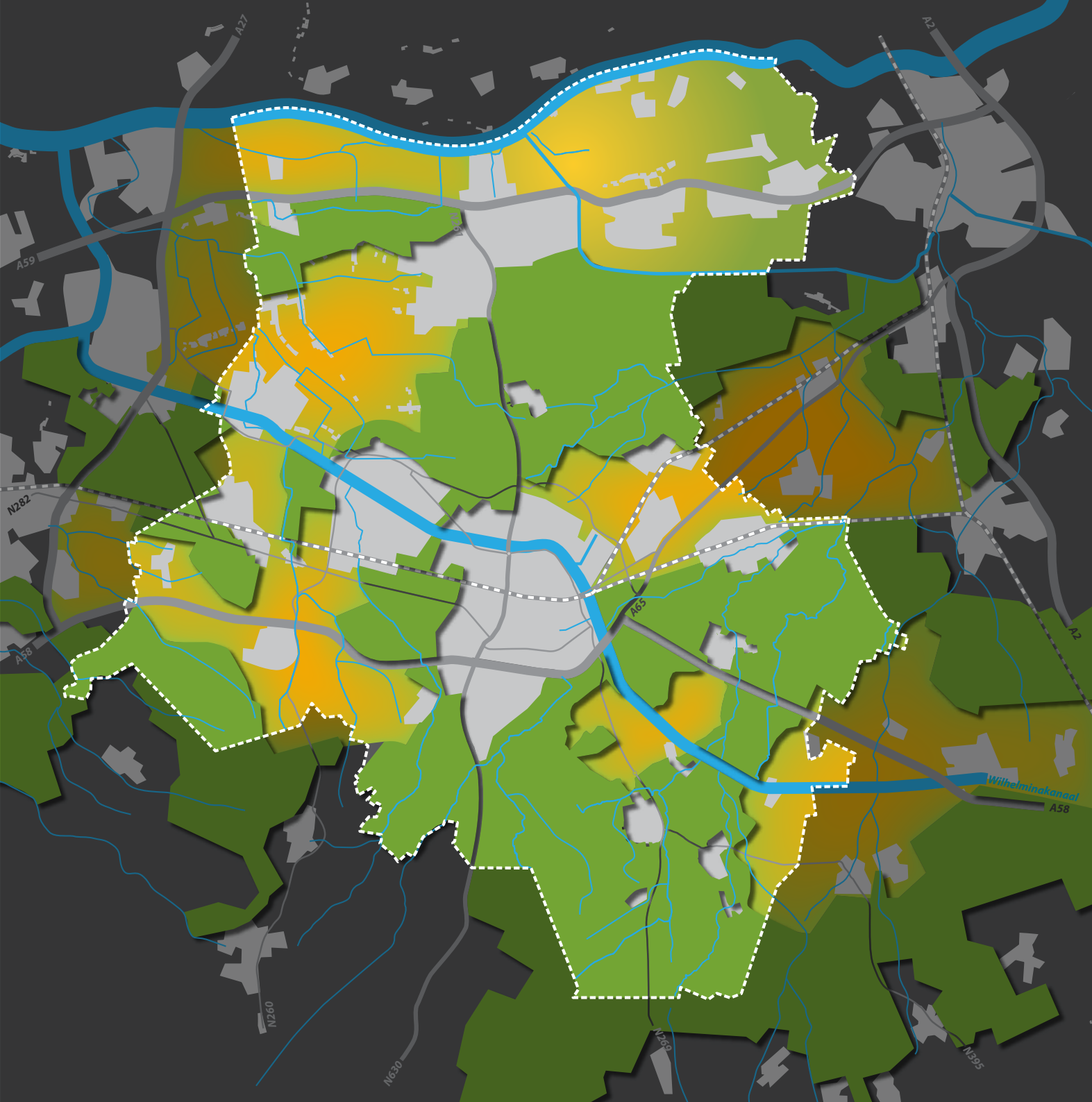
De visie en de leidende principes werken we in het volgende hoofdstuk verder uit naar vier thema's en een ruimtelijk ontwikkelperspectief.

⁵ Met 'landschap' verstaan wij in deze visie de onderste laag van de lagenbenadering, dat wil zeggen het geheel aan water, bodem, natuur, cultuurhistorie en het zichtbare landschap.

- Duurzame ontwikkeling als uitgangspunt, met een balans tussen het economische, ecologische en het sociaal-culturele kapitaal.
- Vertrekken vanuit de kracht van de regio: maak sterker wat sterk is. Maak gebruik van je specifieke onderscheidende vermogen.
- Behoud en versterking van het gevarieerde, vitale en samenbindende landschap⁵ is essentieel en in balans met economische dynamiek. Er is ruimte voor nieuwe functies mits deze qua aard en schaal inpasbaar zijn en bijdragen aan behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit.
- We volgen de ladder voor duurzame verstedelijking, waarbij we nieuwe stedelijke/'rode' ontwikkelingen motiveren met het oog voor de onderliggende vraag in de regio, de beschikbare ruimte binnen het bestaande stedelijke gebied en een multimodale ontsluiting. Over het algemeen betekent dat 'kwaliteit gaat voor kwantiteit', inbreiding/herstructurering/transformatie voor uitbreiding. We gaan zorgvuldig met onze ruimte om.
- Economische dynamiek wordt zoveel mogelijk opgevangen in bestaand stedelijk gebied.
- Voorrang voor de sleutelsectoren leisure, logistiek, maintenance/aerospace, care en de overige hoogdynamische functies op knooppunten in de regio. De kenmerken van knooppunten zijn de hoge kwaliteit van de plek, de samenkomst en menging van functies, én een goede bereikbaarheid.
- Bereikbaarheid is een cruciale randvoorwaarde voor een goede ruimtelijke ontwikkeling
- Urgentie en kansen voor ruimtelijke ontwikkeling moeten komen vanuit markt en maatschappij: mensen maken de regio.
- We participeren ook in andere samenwerkingsverbanden, mede om het ontwikkelingsperspectief van de regio Hart van Brabant, dichterbij te brengen
- Niet alles hoeft overal in de regio: we streven naar een complementair aanbod.

Groen blauw raamwerk

- Groengebieden
- Landelijke kamers
- Bergsche Maas, Wilhelminakanaal
- Beekdalen en waterlopen

4. Ontwikkelingsperspectief

Op basis van de hoofdlijnen van de visie, schetsen we het ontwikkelingsperspectief van de regio. Daarbij gaan we eerst in op de afzonderlijke thema's 'groen-blauw raamwerk', 'economie', 'kwaliteit van leven' en 'mobiliteit en infrastructuur'. Dit integreren we tenslotte tot één synthesebeeld.

Voor elk thema beschrijven we de ambities en doelen aan de hand van de kern van de visie: 'koesteren (andante) en ontwikkelen (allegro)'. Dan volgen enkele thema-specifieke leidende principes. Deze principes gelden als leidraad voor het oppakken en realiseren van de gestelde doelen. Daarnaast fungeren ze in meer generieke zin als een afsprakenkader tussen de regio-partners over de ontwikkeling van de regio.

4.1 Groen-blauw raamwerk met de landelijke kamers

Ambities en doelen

Vanuit het ruimtelijk beleid en vertaling van de algemeen leidende principes, wil de regio werken aan de volgende doelen, op gebied van 'koesteren' en 'ontwikkelen' van het groen-blauw raamwerk met de landelijke kamers.

'Koesteren en optimaliseren'

- Sterker maken wat sterk is: koesteren kwaliteiten en diversiteit van het groen-blauw raamwerk
- Behoud en versterken van het ecosysteem en biodiversiteit
- Koesteren huidige agrarische bedrijvigheid plus faciliteren verbreding
- Koesteren huidige extensieve recreatie
- Borgen kwaliteiten rond grotere natuurgebieden, zoals Loonse en Drunense Duinen
- Zeer terughoudend gebruik schaliegas

'Doorontwikkelen en aanpakken'

- Sterker maken wat sterk is: verbinden en versterken van het groen-blauw raamwerk
- Klimaatrobuust maken van beekdalen en natuur
- Duurzame ontwikkeling landbouw
- Doorontwikkelen en innovatie binnen de extensieve recreatie

Koesteren en optimaliseren landschappelijke kwaliteiten, agrarische activiteiten en natuur

Het groen-blauw is het goud van de regio. Het moet gekoesterd worden en omzichtig mee omgegaan. De landschappelijke en ecologische kwaliteiten – binnen het raamwerk én de landelijke kamers – moeten behouden blijven en bij voorkeur versterkt.

Er is ruimte voor nieuwe - en uitbouw van bestaande functies, zoals duurzame landbouw en extensieve leisure⁶. Voorwaarde is dat deze zorgvuldig is in te passen in het landschap. Passend bij de karakteristieken en cultuurhistorie van de desbetreffende locatie. Een aandachtspunt bij het toestaan van nieuwe en uitbouw van bestaande functies is het borgen van de kwaliteit van de gebieden rond grotere natuurcomplexen. De druk op deze gebieden neemt sterk toe en hier vinden al veel activiteiten plaats.

⁶ In delen van de groengebieden in het groen-blauw raamwerk ligt de nadruk op koesteren en beschermen, zoals de EHS. In andere delen, die voornamelijk aange-merkt kunnen worden als de groenblauwe mantel uit de structuurvisie van de provincie Noord-Brabant, is er ruimte voor ontwikkeling, zoals extensieve leisure.

Over het algemeen kunnen ontwikkelingen een drager zijn voor versterking van het landschap. Ook sluit dit aan bij de ontwikkeling van het economisch speerpunt leisure.

De ontwikkeling moet dus bijdragen aan behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit en de natuurwaarden (ja, mits...). In de ecologische hoofdstructuur (EHS) geldt uiteraard het regime 'nee, tenzij'. Over kwaliteitsverbetering van het landschap bij ruimtelijke ingrepen, heeft de regio afspraken gemaakt met de provincie.

Ook de agrarische functie en het agrarische landschap is kenmerkend voor de regio en de landelijke kamers in het groen-blauw raamwerk. De regio wil de agrarische functie koesteren, als vormgever en beheerder van het landschap én als economische drager. Verbreding van agrarische activiteiten wordt, mits passend, gefaciliteerd.

De ondergrondse ruimte wordt steeds intensiever benut voor het delven van grondstoffen, het leveren van energie, het mogelijk maken van transport, het vormen van een buffer van energie en het opslaan van stoffen en gassen. Deze ondergrondse activiteiten hebben vrijwel altijd een bovengrondse invloed als onderdeel van

de fysieke leefomgeving en ruimtelijke kwaliteit.

De provincie Noord-Brabant geeft in haar Structuurvisie 2014 aan dat ze een visie zal ontwikkelen met als doel een optimaal gebruik van de ondergrond te bevorderen, met aandacht voor veiligheid en ruimtelijke inpassbaarheid. Thema's die een rol spelen in de afweging bij deze activiteiten zijn natuur- en landschapswaarden, bescherming van cultuurhistorische waarden, een robuust en veerkrachtig water- en natuursysteem, ruimte voor duurzame energie, gezondheid en een goed vestiging- en leefklimaat.

In relatie tot het waardevolle biotische en a-biotische landschap van onze regio en het beleid om dit te beschermen, behouden en te versterken is de regio zeer terughoudend in het gebruik van schaliegas. De meeste gemeenten in onze regio hebben zich in 2013 via een motie in 2013 tegen (proef)boringen naar schaliegas uitgesproken.

Doorontwikkelen en aanpakken

Om nog meer samenhang en meerwaarde in het landschap te creëren, is versterking en verbinding van het groen-blauwe raamwerk nodig. Onderdeel daarvan zijn ecologische verbindingzones en groene geleidingszones tussen kernen. Infrastructurele doorsnijdingen kunnen worden hersteld door fysieke verbindingen voor mens

en dier, in de vorm van overkluizingen. In de uitwerking van deze visie (Uitvoeringsagenda) worden concrete verbindingzones en geleidingszones benoemd. In de landelijke kamers zijn impulsen mogelijk, waarbij de combinatie kan worden gezocht met landschapsontwikkeling. Leisure kan hierin een hele 'natuurlijke partner' van het landschap zijn. Voor een vitaal landschap is een vitale leisure sector noodzakelijk en een vitale leisure sector is gebaat bij een vitaal landschap. Denk bijvoorbeeld aan groene (verblijfs)recreatieterreinen; (van huisjespark tot golfbaan), de ontwikkeling van nieuwe landgoederen en de ontwikkeling van zorgfuncties in een groene setting. Kansen doen zich met name voor in de gebieden in de overgang naar de grotere natuurgebieden, maar tegelijkertijd ligt hier ook de grootste druk.

Klimaatverandering vraagt om meer ruimte voor water. Ruimtelijk gezien betekent dat dat we ruimte moeten reserveren voor ontwikkelingen in beekdalen. In het noorden van de regio langs de Bergsche Maas (ruimte voor de rivier) wordt al gewerkt aan de Overdiepe Polder. In het regionale watersysteem liggen kansen vooral in de aanpak van robuuste beekdalen, de brongebieden en de klimaatbestendige stad. De aanpak van waterschappen en gemeenten richt zich tot op heden vooral op het omgaan met pieken in neerslag. Waar

Economie

Primair voor:

- Logistieke knooppunten
- Knooppunt hoogwaardige multifunctionele economie
- Care
- Aero & maintenance
- Leisure intensief
- Leisure extensief (luke + natuur)
- Leisure watersport

Campusontwikkeling
(Universiteit van Tilburg - Centre of social innovation & spoorzone Tilburg)

+ **Ziekenhuis / zorghotel**
 Vliegveld Gilze-Rijen

Bimodale locaties
(schepen cat. IV + V)

- 1 Terminal Waalwijk
- 2 BTT Vossenber
- 3 Railport Brabant
- 4 BTT Loven

mogelijk wordt ook water vastgehouden in landbouw- en natuurgebieden en door afkoppeling. Maar voor een robuuste klimaatbestendigheid is meer nodig. Het vraagt om een forse verandering in de jaarlijkse waterbalans, waarbij minder water wordt afgevoerd en meer water wordt vastgehouden. Het gaat niet alleen om waterberging maar ook om voorraadvorming in het grond- en oppervlaktewater om de zomerse periodes van droogte te weerstaan. Dit vraagt daarmee om meer ruimte voor water in zowel de stad als op het platteland, in robuuste watersystemen van beekdalen en natte natuur en in meer waterconservering in landbouw- en stedelijk gebied.

De landbouw is meer dan landschappelijk decor, er wordt ook voedsel geproduceerd en geld verdiend. De regio wil inzetten op een duurzame ontwikkeling met meer innovatieve landbouwconcepten. Voor de intensieve veehouderij is er een slotverklaring van het Brabantberaad 'zorgvuldige veehouderij' dat op het niveau van de provincie met betrokken partijen is afgesloten. Hierin wordt een transitie schetst naar een duurzame veehouderij als een oplossing voor maatschappelijke en gezondheidsproblemen op het platteland en als een kans voor gebieds- en bedrijfsprofilering. Van 'industrial farming' naar 'community farming'.

Aan te bevelen is om, in navolging op de kansenkaart voor de leisure, ook een kansenkaart landbouw te maken.

Betekenis van de leidende principes voor het groen-blauwe raamwerk

Vertaling van de algemene leidende principes (paragraaf 3.3) naar het groen-blauwe raamwerk, levert de aangescherpte uitgangspunten op:

- Maak sterker wat sterk is. Dit doen we door het groen-blauwe raamwerk van Hart van Brabant te vergroten, versterken en verbinden. Dit draagt bij aan de landschappelijke, ecologische en ook recreatieve kwaliteiten van het landschap. Het maakt het groen-blauwe raamwerk ook robuuster.

- Behoud en versterking van het gevarieerde, vitale en samenbindende landschap is essentieel. Er is ruimte voor nieuwe functies mits deze qua aard en schaal inpasbaar zijn en bijdragen aan behoud en versterking van de ruimtelijke kwaliteit en de natuurwaarden.

Ontwikkelingen moeten dus passen bij de karakteristieken van de locatie ('ja, mits') Nieuwe ontwikkelingen worden gecombineerd met versterking van het (omliggend) landschap. Over kwaliteitsverbetering van het landschap bij ruimtelijke ingrepen, heeft de regio

afspraken gemaakt met de provincie.

- Ruimte reserveren voor ontwikkelingen in beekdalen

4.2 Economie

Ambities en doelen

Vanuit het ruimtelijk beleid en de uitwerking van de algemeen leidende principes, wil de regio werken aan de volgende doelen, op gebied van 'koesteren' en 'ontwikkelen' van de (boven)regionale economie.

'Koesteren en benutten'

- Faciliteren MKB en starters met geschikte werklocaties
- Herstructurering en kwaliteitsslag bestaande bedrijventerreinen
- Benutten erfgoed als werklocatie of als verblijfslocatie voor care of voor extensieve leisure
- Behouden van de brede economische basis en het koesteren van de bestaande bedrijven in de gehele regio

'Doorontwikkelen en aanpakken'

- Faciliteren 4 economische speerpunten, met oa.:
  - Goed bereikbare multimodale knooppunten/locaties
  - Ruimte (grootschalig en kleinschalig) bieden voor leisure in de gehele regio
  - Zichtbaarheid als leisure regio met fysieke iconen
  - Zichtbaarheid Aerospace & Maintenance-park
  - Versterken A&M-park rondom de vliegbasis Gilze-Rijen en het knooppunt A58 en Metal Valley in Drunen
  - Cluster- en campusvorming zorg
  - Social innovation campus bij UvT
- Faciliteren overige multifunctionele (boven) regionale economie in vooral Tilburg met o.a. duurzame werk/kantoorlocaties

Koesteren en benutten brede economische basis

De sterke brede, pluriforme economische basis, met een belangrijke rol voor MKB en starters moet in stand worden gehouden en gefaciliteerd. In ruimtelijke zin gaat het dan met name om het creëren van geschikte werklocaties. Kwalitatieve verbetering, herstructurering en soms ook transformatie van bestaande werklocaties en bedrijventerreinen is daarbij een belangrijke opgave. Dit draagt bij aan het terugdringen en voorkomen van leegstand en verloedering. Herstructurering en transformatie dragen ook bij aan een zorgvuldig gebruik van bestaand verstedelijk gebied. In de regionale agenda Werken worden de afspraken geconcretiseerd over de regionale programmering van werklocaties. Samen met de provincie werkt de regio aan een regionaal herstructureringsprogramma.

Een interessante kans ligt in de transformatie van bestaand erfgoed naar werklocaties voor creatieve en startende ondernemingen. Voor een grote groep kan dit een aantrekkelijke broedplaats zijn. Het oude 'werkerfgoed' van de regio krijgt zo een nieuwe, moderne invulling, passend bij 'social innovation'. In de voormalige Smederij in de Spoorzone Tilburg krijgen nu al startende ondernemers, kunstenaars en kleine organisaties de kans zich te vestigen. Erfgoed kan wellicht ook een functie vervullen voor het onderbrengen van zorgfuncties of van extensieve leisure.

Doorontwikkelen van vier economische speerpunten
De regio wil de kracht en groeipotentie van de vier speerpunten verder ontwikkelen. Vanuit het ruimtelijk beleid gaat het om faciliteren van de speerpunten op het gebied van met name infrastructuur en werklocaties/bedrijventerreinen.

- Logistics

De ambitie van de regio is om de positie als logistieke hotspot verder uit te bouwen en te versterken. Voor de logistieke sector is de koppeling tussen infrastructuur en bedrijventerreinen essentieel. De meest kansrijke locaties liggen daar waar twee of drie vervoerssystemen samenkomen. Met zulke multimodale knooppunten kan de regio inspelen op een beweging naar meer synchromodaliteit in logistieke vervoersstromen. Deze knooppunten moeten bij uitstek de mogelijkheid bieden om van de ene modaliteit over te gaan op de andere. Grote potenties liggen met name bij de ontwikkeling van Vossenbergh West II, doorontwikkeling van Railport Brabant en de verbeterde natte ontsluiting van de haven van Waalwijk.

Voor logistics is ook het versterken en uitbouwen van het infrastructurele netwerk van groot belang. Dit komt terug in paragraaf 4.4.

Decorative illuminated sign for a stall, possibly a bakery or food stand, featuring intricate patterns and warm lighting.

Poffertjes

Directional sign with a right-pointing arrow and a symbol, possibly indicating a pedestrian path or exit.

Te nuur

Lipton Ice Tea

R

- Leisure

Onze regio wil de nu al bloeiende vrije tijdsector in de regio uitbouwen. Streven is om in 2025 dé leisure regio voor de internationale familiemarkt te zijn. Zo willen wij, binnen de samenwerking met Midpoint Brabant, op drie niveaus de leisure versterken:

- Toevoegen van één of twee grote trekkers
- Toevoegen van verblijfsaccommodatie voor de Europese shortbreak markt
- Versterken en innoveren van de al bestaande kwaliteiten in de regio

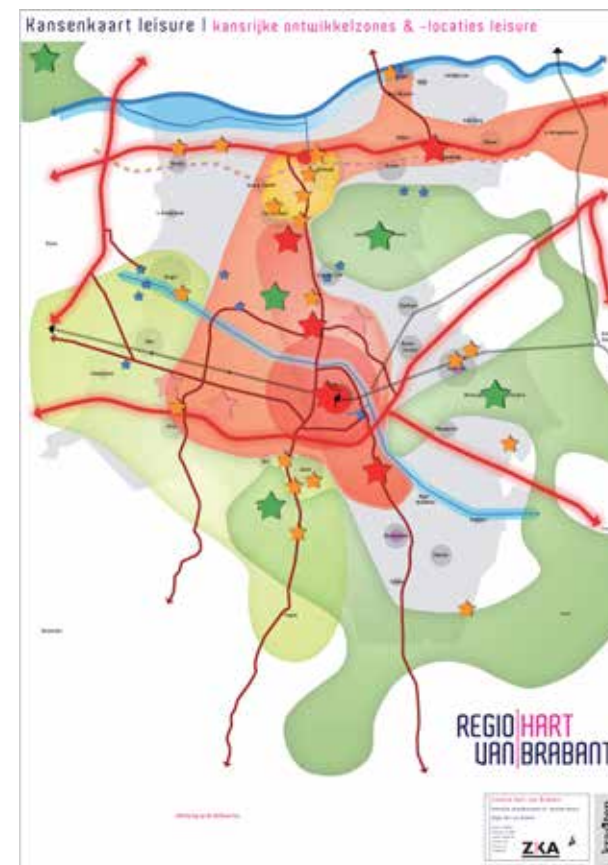
Een sterke leisuresector heeft Hart van Brabant al en daar willen we bij de uitbouw ervan gebruik maken. Uiteraard denken we dan aan de twee grote leisurevoorzieningen: de Efteling en de Beekse Bergen. Maar de regio heeft, ook vanuit haar DNA, veel meer: industrieel verleden (met onder andere de historische maakindustrie), cultuurhistorie, groene omgeving met vooraanstaande natuurgebieden, gastvrijheid en onderwijs- en kennisinstellingen en veel klein- en middelgroot aanbod. Kansrijk is ook om verder te bouwen aan het huidige aanbod aan performing arts en live entertainment en verbindingen te leggen met de zorgsector.

Ruimtelijke uitdagingen bij de leisure-ambitie is het aanbieden van locaties voor allerlei vormen van leisure

en verblijfsaccommodatie en voorzien in een goede bereikbaarheid.

De regio heeft daarom in 2013 een kanskaart Leisure opgesteld. De kanskaart heeft de regio ingedeeld in gebieden met ieder een eigen leisure sfeer en daarbij passende kansen. Van gebieden met intensief vermaak (hoogdynamische zones) tot rustige en meer luxe recreatie (laagdynamische zones). De sfeer past bij de bestaande kwaliteiten en geeft de mogelijkheden voor verdere ontwikkeling in de betreffende zone aan. Per gebied zijn locaties aangewezen waar kansen liggen op het gebied van leisure. De 'kanskaart leisure 2013', zoals opgenomen in deze visie, geeft een eerste verkenning weer. De regio wil steeds inspelen op nieuwe mogelijkheden en actualiseert ieder jaar de locaties uit de Kanskaart.

Het sfeergebied 'intensief vermaak' loopt als een lint door de regio, met attracties, winkelen, evenementen en cultuur. Van de Beekse Bergen, via Tilburg, de Efteling en Waalwijk tot aan Heusden en door naar Den Bosch. Dit gebied is in beeld voor grotere (internationale) topattracties en verblijfsaccommodaties. Het andere sfeergebied is veel meer gericht op de rustige en meer luxe recreatie. Natuur en cultuur met kleinschalige verblijfsaccommodaties, daar draait het

Figuur Kanskaart

616

ALIVE TRAP

om in dit sfeergebied. En deze kun je op allerlei manieren beleven. In het zuidwesten van de regio, zoals Dongen, Gilze en Rijen en Goirle, liggen de kansen op het verder versterken van het landelijke en luxe karakter: golfbanen, wellness, sport, zorg en luxe(re) verblijfsaccommodaties.

Meer aan de oostzijde van de regio is de natuur de grootste 'attractie': nu al trekken de natuurgebieden Nationaal Park de Loonse en Drunense Duinen, de Regte Heide en de Oisterwijkse vennen veel bezoekers. Ook deze gebieden kunnen we nog aantrekkelijker maken. Voor plaatsen als Oisterwijk, HeusdenVesting en Hilvarenbeek liggen er door hun mooie natuurlijke omgeving en de cultuurhistorie, landgoederen, diverse kansen op de recreatiegebied. Dit in combinatie met horeca, verrassende cultuur (galeries en ateliers) en bijzondere ontmoetingsplekken.

Daarbij is nog winst te boeken door de toegankelijkheid van het groen-blauwe raamwerk en de landelijke kamers – vanuit steden en dorpen – te vergroten.

Op het gebied van bereikbaarheid in relatie tot leisure zet de regio in op verbetering van de verbindingen van en naar de regio (zie paragraaf 4.4). Daarnaast is de ontwikkeling van een levensechte Leisure Boule-

vard langs de N261 – en verder naar het zuiden – van belang. Deze as verbindt enkele grote trekkers (Efteling, Loonse en Drunense Duinen, Beekse Bergen) met de A59 en A58. De ambitie om op deze as de hoogwaardige openbaar vervoer (HOV)verbinding Den Bosch - Heusden - Waalwijk - Loon op Zand - Tilburg uit te bouwen, gaat plaatsvinden vanaf 2015 wanneer een nieuwe concessie voor het openbaar vervoer ingaat. Voor bezoekers van de regio, maar ook als een verbinding die gebruikt wordt door de eigen inwoners en die de twee steden binnen de regio met elkaar verbindt. Leisure, als concept, biedt ook de kans om de regio ruimtelijk te 'presenteren' als dé leisure-regio van Nederland. Met bijvoorbeeld een passende beeldkwaliteit en duidelijke iconen in de regio. De regio start in 2013 een studie 'bereikbaarheid leisure' met voorstellen voor verbetering van de fysieke bereikbaarheid van leisure (inclusief de haalbaarheid van een (openbaar) vervoersconcept) en voorstellen voor ruimtelijke presentatie als leisure regio.

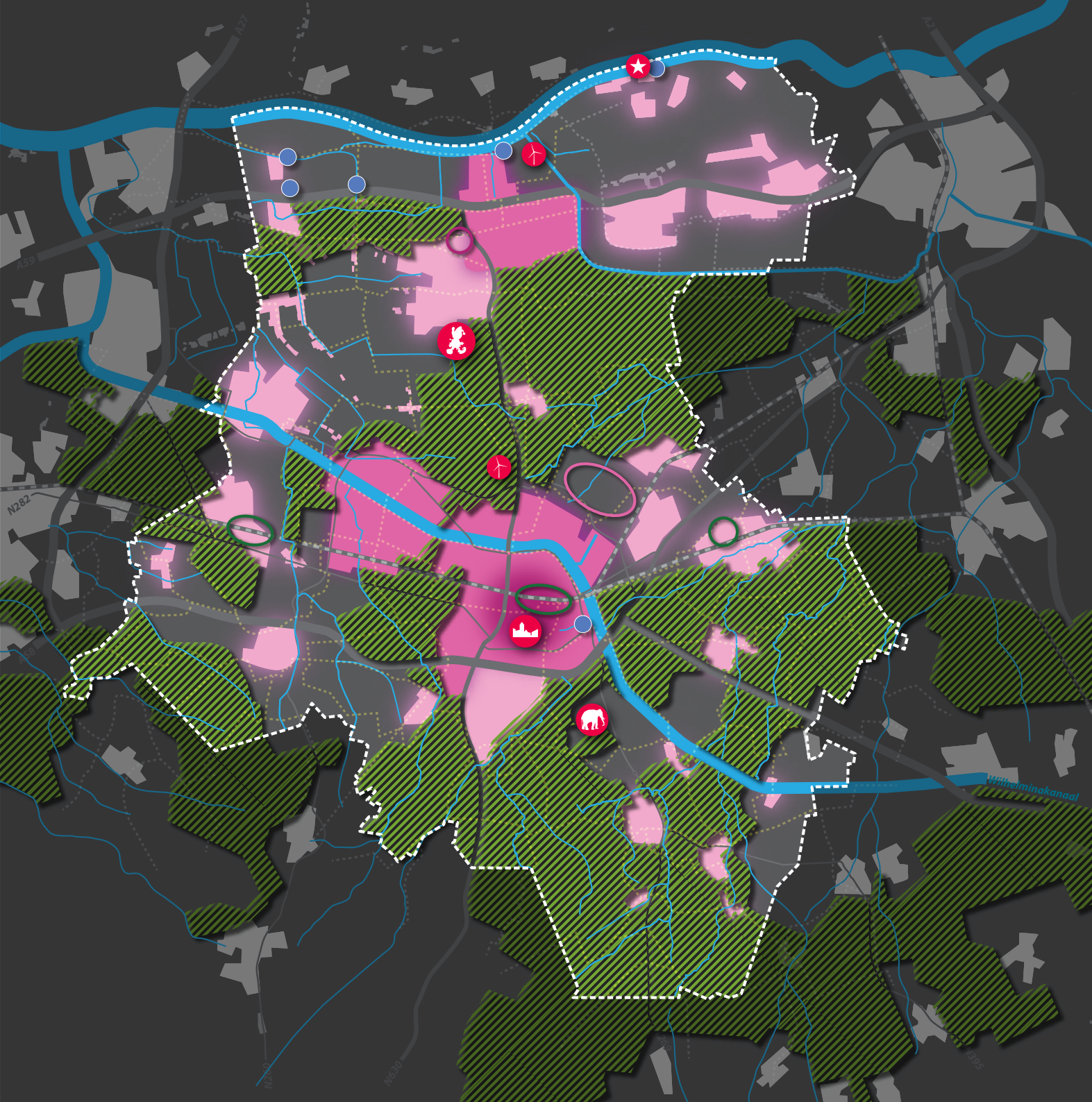
- Aerospace & Maintenance

De ambitie is erop gericht om een top vestigingsmilieu van internationale betekenis te creëren voor Maintenance-bedrijven, samen met West-Brabant. Een

belangrijk kristallisatiepunt is de campus Gate2 bij de vliegbasis Gilze-Rijen. Voor een maximale synergie vindt een geclusterde ontwikkeling van de sector Aerospace & Maintenance plaats rondom de vliegbasis Gilze-Rijen en het knooppunt A58, met de terreinen als Midden Brabant Poort II, Nerhoven, en Wijkevoort fase 1. Er zijn ruimtelijk kansen om de regio meer te presenteren als regio van Aerospace & Maintenance, door een betere ruimtelijke profilering en zichtbaarheid van de campus. Bijvoorbeeld vanaf de A58. Twee andere knooppunten voor Aerospace en Maintenance zijn Raiport Loven Tilburg en Metal Valley in Drunen. Nogal verspreid over de regio zijn er meerdere Aerospace en Maintenance-bedrijven.

- Care

Voor Care is de ambitie om een kwaliteitsimpuls te realiseren in de zorgsector die voor groei en verbreding zorgt. Er liggen volop kansen om nieuwe zorgketens te vormen en slimme innovaties toe te passen. De nadruk daarbij ligt op arbeidsmarkt, scholing en innovaties, maar ook op cluster- en campusvorming. De fusie van het St. Elisabeth Ziekenhuis en het TweeSteden ziekenhuis kan daarin een stimulus zijn. Campusvorming is voorzien rond Kempenbaan/Leijpark en ook in Goirle liggen kansen voor

Kwaliteit van leven

- Diversiteit woonmilieus
Inclusief opgave transformatie en herstructurering (hoogstedelijk, stedelijk en dorps)
- Ontwikkeling nieuwe Warande
- Ontwikkeling Landgoed Driessen
- Herstructurering en transformatie spoorzone Oosterwijk, Tilburg en Gilze-Rijen
- Ruimte voor recreatie en ontspanning in natuur & landschap
- Versterken relaties stad - land
- 🦄 Efteling
- 🏰 Ontwikkeling naar binnenstad van de 21^e eeuw
- 🏠 Beekse Bergen
- ★ Vesting Heusden
- ⚡ Energiepark
- 🚤 Jachthaven
- Fietsnetwerk

de uitbouw van de zorgeconomie. Tevens is het leggen van nieuwe verbindingen tussen care en onderwijs het onderzoeken waard. Dongen is vanuit de historie al sterk op beide terreinen (training on the job, care-experience). Verder wil de regio de kansen verkennen om zorgfuncties te accommoderen in de vrijkomende industriële, agrarische en religieuze bebouwing en rond het groen-blauwe raamwerk en de landelijke kamers (mits passend). Meer en meer ontdekken we de positieve relatie tussen natuur- en landschapsbeleving en de gezondheid en het welzijn van mensen. De kansen voor de uitbouw van de zorgeconomie in de regio zijn groot, maar de ruimtelijke kansen die dit oplevert, zijn nog moeilijk te duiden. Als uitwerking van deze visie kan een kansenkaart voor care de benodigde verdieping opleveren.

Betekenis van de leidende principes voor economie

Vertaling van de algemene leidende principes (paragraaf 3.3) naar economie, levert de uitgewerkte uitgangspunten op:

- *Sterker maken wat sterk is*: verbeteren van het vestigingsklimaat voor de vier speerpunten door het vergroten, verbinden en toegankelijk maken het bestaande economisch raamwerk. De regio zet in op de stuwende, excellerende sectoren met groeipotentie. Dit maakt

de brede economische basis en het behoud van de bestaande bedrijvigheid op zich niet minder belangrijk.

- *Economische dynamiek wordt zoveel mogelijk opgevangen in bestaand stedelijk gebied*. Voorrang voor de sleutelsectoren leisure, logistiek, maintenance/aerospace, care en de overige multifunctionele economische functies op knooppunten in de regio. Economische ontwikkelingen bieden de kans om de ruimtelijke kwaliteit van de regio verder te versterken. Aandacht voor locatie en inrichting zijn daarbij essentieel. Met iconen kan de regio zich in ruimtelijke zin presenteren en profileren. Denk bijvoorbeeld aan de leisure.

- *We volgen de ladder voor duurzame verstedelijking, hetgeen over het algemeen betekent dat 'kwaliteit gaat voor kwantiteit', inbreiding/herstructurering/transformatie voor uitbreiding*.

Dit geldt voor bedrijventerreinen/werklocaties en voorzieningen. De regio wil het nu aantrekkelijke groen-blauwe raamwerk behouden.

- *Bereikbaarheid is een cruciale randvoorwaarde voor een goede ruimtelijke ontwikkeling*

Voor een goed vestigingsklimaat en daarmee ook je economisch functioneren is het onontbeerlijk dat de regio goed bereikbaar is. Het infrastructurele netwerk moet, onder behoud van leefbaarheid en onder behoud

van de waarden van de ondergrond, worden geoptimaliseerd, waardoor weg, water en spoor faciliterend zijn voor de overige functies.

4.3 Kwaliteit van leven

Kwaliteit van leven wordt bepaald door het woonklimaat, het voorzieningenniveau, de recreatiemogelijkheden, duurzaamheid en klimaatbestendigheid.

Ambities en doelen

Vanuit het ruimtelijk beleid wil de regio werken aan de volgende doelen, op gebied van 'koesteren' en 'ontwikkelen' van de kwaliteit van leven

E 312

Tilburg - West
Breda

 Tilburg 8000-9900

A 58

E 312

afrit 10

Hilvarenbeek
Tilburg
Eindhoven

Beekse Bergen

A 58

N 269

afrit 10

Hilvarenbeek

Beekse Bergen

'Koesteren en benutten'

- Benutten kansen voor vitaal leisure landschap
- Verder uitbouwen van de relatie stad-land
- Passend hergebruiken van erfgoed

'Doorontwikkelen en aanpakken'

- Aanpassen woningvoorraad aan wensen bewoners, met name door transformatie en herstructurering
- Versterken voorzieningenstructuur en anticiperen op ontwikkelingen daarin.
- Investeren in een duurzame - en klimaatbestendige regio
- Ruimte (grootschalig en kleinschalig) bieden voor leisure in de gehele regio: is beschreven bij paragraaf 4.2 bij de speerpuntsectoren

Koesteren en optimaliseren relatie stad-land, erfgoed én een vitaal leisure landschap

Het fundament voor prettig wonen, werken en leven is aanwezig in dynamische steden en vitale dorpen. Het is zaak dit te koesteren en op een aantal plekken te optimaliseren. Ten eerste in de relatie tussen stad en land. Juist dit samenspel maakt de regio aantrekkelijk en interessant. Met name de stedeling zoekt steeds meer de ontspanning, rust of verkoeling in het groen-blaauwe raamwerk/de landelijke kamers. De regio

biedt hiervoor al vele mogelijkheden, zoals de Loonse en Drunense Duinen, de Oisterwijkse Vennen en de landgoederenzone rond Hilvarenbeek. In het buitengebied van Tilburg ontstaan drie grote stadsparken. Bij de optimalisatie van stad-landrelaties is een goede toegankelijkheid essentieel. De ruimtelijke weerslag van de verbinding tussen stad en land, kan tot uiting komen in fysieke verbindingen – auto, maar met name fiets en wandelen – de beeldkwaliteit van stad-land overgangen en stadslandbouw.

Ook in het erfgoed van de regio – industrieel, religieus, agrarisch – liggen kansen voor de kwaliteit van leven. Deze vaak karakteristieke panden kunnen aantrekkelijk zijn om nieuwe woonvormen te huisvesten. Daarmee krijgt het erfgoed een nieuwe functie en wordt verloedering voorkomen. Maar ook andere functies zijn denkbaar. Erfgoed kan zich goed lenen voor huisvesting van zorgvoorzieningen en -concepten en voor leisure. En in de vorige paragraaf werd al het voorbeeld aangehaald van het hergebruik van de Smederij in de spoorzone van Tilburg als broedplaats voor jonge en starten kunstenaars en ondernemers. De (historische) centra van de grotere dorpen in de regio, bieden nu al de combinatie van cultuurhistorische / herkenbare dorpsgezichten 'waar het goed thuishkomen is', met lokale centrumvoorzieningen voor de eigen inwoners.

Investeren in een duurzame - en klimaatbestendige regio

De regio zet nadrukkelijk in op een ontwikkeling naar een meer duurzame regio. Dat betekent inzetten op duurzame energie, klimaatneutraal en klimaatbestendig. Op regionaal niveau ontbreekt nu nog een beeld van de ruimtelijke opgaven en mogelijke en gewenste oplossingen. Dit willen we wel gaan ontwikkelen. Daarbij hoort in elk geval de wijze waarop met lokale en regionale energieopwekking en zonne-energie wordt omgegaan. Denk bijvoorbeeld aan windmolens, warmte-koude opslag, biomassa. Dit betekent niet dat we nu moeten stilzitten. En dat doen we dus ook niet. MOED (Midden-Brabantse Energie en Duurzaamheidsmaatschappij) zal onder andere gaan inzetten op het klimaatneutraal krijgen van bedrijventerreinen in de regio. In de regio zijn al goede voorbeelden van oprichting van energiecoöperaties en worden green deals gesloten met partijen om de duurzaamheidsambities te realiseren. In de in 2013 geactualiseerde Gebiedsagenda Brabant zijn voor Hart van Brabant twee ecoparken in Waalwijk en Tilburg opgenomen. Ook al zijn twee grootschalige ecoparken aangewezen, het in beeld brengen van, en afspraken maken over de ruimtelijke opgaven op het gebied van bijvoorbeeld windmolens en zonne-energie en mogelijke en gewenste oplossingen is een regionale opgave die er nog ligt.

Ook inspelen op de klimaatverandering hoort bij een duurzame ontwikkeling. Naast klimaatbestendigheid van het groen-blauwe raamwerk (zie 4.1) is de ontwikkeling van klimaatbestendige steden een belangrijke uitdaging. Het gaat dan om het opvangen van grotere neerslagpieken, maar ook om het anticiperen op meer periodes van hittestress, met mogelijke negatieve gevolgen voor de volksgezondheid en leefbaarheid. Groen en water in stedelijk gebied, bieden verkoeling en bieden ook kansen de leefbaarheid van steden te vergroten. Van parken tot groene daken.

Doorontwikkelen en aanpakken ontwikkelingen woon- en leefomgeving

De bestaande woningvoorraad zal doorontwikkeld moeten worden om tegemoet te komen aan de woonwensen van de toekomst. Daarbij zet de regio ook in op een grotere differentiatie in kwalitatieve woonmilieus in stedelijk én landelijk gebied. Om de druk op het landschap te beperken, zoeken we vooral naar mogelijkheden voor transformatie en herstructurering binnen bestaand stedelijk gebied. Het gaat dan op de langere termijn vooral om de jaren '50, '60 en '70 wijken, de spoor- en kanaalzones, en kantoor- en bedrijfsbebouwing. In Tilburg en Waalwijk speelt dit het sterkst. Trans-

formatie en herstructurering bieden ook kansen voor de verduurzaming van de woningvoorraad (die overigens al eerder is opgepakt om de woonlasten in de hand te houden) en de woonomgeving. Verduurzaming van de woningvoorraad gaat over bestaande -, nieuw-sociale - en particuliere bouw. In termen van energiebesparing, maar ook qua levensloopbestendigheid. Ook met de inzet op zorgvuldig ruimtegebruik via herstructurering en transformatie, is uitleg (voor wonen en werken) nu en in de toekomst niet uit te sluiten.

Vier integrale ontwikkelingen met betrekking tot verbetering van woon-, werk- en leefomgeving springen op regionaal niveau in het oog. Het betreffen de herontwikkelingen van de spoorzones in Tilburg en Oisterwijk en nieuwe integrale ontwikkelingen 'de Nieuwe Warande' en 'Landgoed Driessen'.

*De **Spoorzone Tilburg** is een gebied van 75 hectare groot, uitgestrekt over 3 kilometer, aan weerszijden van het spoor. Hier ligt voor Tilburg dé kans om de binnenstad te verrijken en de economische betekenis van de stad en de regio te vergroten. Hier is ruimte voor wonen, werken, uitgaan en evenementen; onderwijs, ondernemers en particulieren. Een broedplaats voor kennis, ver-*

assende ontmoetingen en dus social innovation! Verder wordt het station van Tilburg verbouwd en geschikt gemaakt voor hogere reizigersaantallen en vindt optimalisatie plaats van verbindende en aansluitende vervoersstromen. Nog meer zal de spoorzone functioneren als het regionale (openbaar vervoers) knooppunt

*Direct aan de spoorlijn Tilburg-Eindhoven, in de **spoorzone van Oisterwijk**, ligt het terrein van de voormalige Koninklijke Verenigde Lederwaren; de grootste voormalige leerfabriek van Europa. Het betreft een terrein van circa 11 ha groot met daarop een aantal rijksmonumenten. Het betreft industrieel erfgoed. De komende jaren wordt invulling gegeven aan de herontwikkeling van dit terrein waarbij de ambitie is om de verbinding met het centrum van Oisterwijk (aan de andere zijde van het spoor) en het station te verbeteren. Het gaat om ca. 400 woningen en ca. 20.000 m² erfgoed.*

*De **Nieuwe Warande** is een ontwikkeling in het gebied tussen het noordoosten van Tilburg, Berkel-Enschot en Udenhout. Hier is een multifunctionele inrichting voorzien, met bijvoorbeeld stadslandbouw, versterking van de relatie stad-land, leisure, woningbouw en met optimale inzet van energie. De integrale ontwikkeling geeft een*

impuls aan de ruimtelijke kwaliteit van het gebied, dat zich letterlijk tussen drie kernen in bevindt.

*Tussen Waalwijk en Sprang-Capelle wordt **Landgoed Driessen** ontwikkeld. Hier smelten stad en landschap aan een. Er wordt hier sinds 2002 gewerkt aan nieuw wonen én nieuwe natuur, hand in hand, in een goede harmonie. De Bergsche Maas en omliggende Polders bieden in de nabijheid ruimte voor ontspanning en uitwaaien. Ook de Loonse en Drunense Duinen zijn vlakbij en bieden weer een totaal ander landschap.*

Doorontwikkelen en aanpakken voorzieningenstructuur

Voor de regio is het van belang dat de voorzieningenstructuur op peil blijft en versterkt (denk aan winkels, horeca, sport, cultureel, etc.). Het centrum van Tilburg en de Woonboulevard Waalwijk ('funshoppen') zijn daarin zwaartepunten. Het is – in deze tijd – helder dat dit niet vanzelf gaat en er geanticipeerd moet worden op ontwikkelingen die de wensen, het gebruik en de draagkracht van voorzieningen beïnvloeden. Bijvoorbeeld demografische ontwikkelingen als de vergrijzing en de economische conjunctuur. Het gaat niet alleen om de (boven)regionale voorzieningen in de steden, maar juist ook in de dorpen. Het blijft voor de toekomst een uitdaging om voorzieningen voor zorg en welzijn zo dicht mogelijk bij de burger

te houden. Aan de andere kant is het mogelijk dat in de toekomst een nauwere samenwerking in regionaal verband nodig is op een aantal maatschappelijke voorzieningen (bijvoorbeeld zwembad, sporthal), omdat niet 'alles' overal kan. Afzonderlijke kernen zullen zich dan complementair aan elkaar moeten ontwikkelen qua voorzieningen. Om zo op bovenlokaal/regionaal niveau toch een goed voorzieningenniveau op peil te kunnen houden. Voor wat betreft de detailhandelsstructuur wil de regio samen met de provincie bezien hoe de regio er voor staat, met het oog op de huidige economische crisis en het tijdig kunnen anticiperen op ongewenste ontwikkelingen. Leegstand, verloedering en te stille winkelcentra, beïnvloeden de kwaliteit van leven negatief. De regio werkt een regionale detailhandelstrategie uit, in eerste instantie met een 'regionale detailhandelsfoto'.

Betekenis van de leidende principes voor kwaliteit van leven

Vertaling van de algemene leidende principes (paragraaf 3.3) naar kwaliteit van leven, levert de aangescherpte uitgangspunten op:

- We volgen de ladder voor duurzame verstedelijking, waarbij over het algemeen geldt dat inbreiding/herstructurering/transformatie voor uitbreiding gaat.

Het primaat voor ontwikkelingen ligt in bestaand bebouwd gebied. De regio wil zo aantasting van het groen-blaauwe raamwerk zoveel als mogelijk voorkomen.

- Kwaliteit gaat voor kwantiteit. De regio maakt een verandering door naar vraaggerichte ontwikkelen op het gebied van woningbouw. Daarbij moet optimaal worden ingespeeld op nieuwe woonwensen en –behoeften. Zowel voor wat betreft het type woonmilieu, als het type woning. Deze verandering naar vraaggericht ontwikkelen geldt overigens niet alleen voor wonen, maar ook voor bijvoorbeeld voorzieningen, zorg en detailhandel.

- Niet alles hoeft overal in de regio: we streven naar een complementair aanbod. Dit geldt voor de verschillende type woonmilieus (en werkmilieus) in de regio, de voorzieningenstructuur, zorg en detailhandel. Regionale afstemming en samenwerking wordt daarom steeds belangrijker en meer voor de hand liggend.

Bereikbaarheid & Infrastructuur

- █ Verbeteren doorstroming oost/west corridors (extern)
- █ Verbeteren doorstroming (in-/extern)
- █ Optimaliseren interne bereikbaarheid
- █ Ontwikkeling hoogwaardig openbaarvervoer verbinding (HOV)
- ⋯ Verkenning doortrekken HOV Beekse Bergen
- █ Verbreding Wilhelminakanaal, (fase 1 + 1 1/2 klasse IV)
- ⓘ Haven ontwikkeling (cat. IV + V)
- - - Aanpakken knelpunt capaciteit hoofdspoorwegnet Breda-Tilburg (onderdeel spoor Den Haag-Eindhoven)
- ⚡ Optimalisatie bestaande stations
- ⚡ Verkenning Station Berkel-Enschot

4.4 Bereikbaarheid en infrastructuur

Ambities en doelen

Vanuit het ruimtelijk beleid wil de regio werken aan de volgende doelen, op gebied van 'koesteren' en 'ontwikkelen' van bereikbaarheid en infrastructuur. Deze zijn ook onlangs vastgesteld in de regionale beleidsagenda Verkeer en Vervoer⁷.

'Koesteren en benutten'

- Optimalisatie schakels regionale wegennet
- Faciliteren ov en fiets
- Verhogen leefbaarheid en veiligheid

'Doorontwikkelen en aanpakken'

- Verbeteren bereikbaarheid op oost-west verbindingen (weg, water, spoor)
- Ontwikkelen en verbeteren multi-modale knooppunten (personen en vervoer)
- Faciliteren bezoekers recreatieve voorzieningen en attracties

Koesteren en optimaliseren van de interne bereikbaarheid:

Hierbij gaat het om de bereikbaarheid binnen de regio, het daily urban system. Dit is in principe goed op orde.

Wel zijn er nog mogelijkheden voor optimalisatie en verbetering van leefbaarheid en duurzamer vervoer. Een betere bereikbaarheid biedt inwoners een prettiger woon-, werk- en leefklimaat. Een belangrijk onderdeel hiervan is de afwikkeling van het dagelijkse woon-werkverkeer over het regionale wegennet. Concreet moet de verbetering gezocht worden in realisatie van enkele ontbrekende schakels en een verbeterde aansluiting van het onderliggende wegennet op het hoofdwegennet. Op dit moment zijn optimalisatie van de N282 Tilburg-Rijen en de verbinding N629 Dongen en A27/Oosterhout door de regio als prioriteit aangeduid. Niet alleen gaat het om verbetering van de bereikbaarheid, ook de leefbaarheid in kernen als Hulten en Dongen kan hiermee worden verbeterd.

Ook met een verbeterd gebruik van openbaar vervoer en de fiets is er winst te halen in de interne bereikbaarheid. Bovendien draagt het gebruik van het openbaar vervoer en de fiets bij aan een meer duurzaam vervoer. Winst zit in betere mogelijkheden van voor- en natransport van openbaar vervoer. Daarbij ligt er een opgave in de optimalisatie van stations in de voorstadhaltes van Tilburg, omliggende kernen en de regionale bushaltes. Het gaat dan bijvoorbeeld om het beschikbaar stellen van ov-fietsen, voldoende fietsparkeergelegenheid, toegankelijkheid en veiligheid van stations.

In de regionale beleidsagenda verkeer- en vervoer is al aangegeven dat het regionaal fietsenplan zal worden geactualiseerd met het oog op het nog beter accommoderen van het fietsverkeer. Onderdeel daarvan is een verkenning naar fietssnelwegen en snelfietsroutes voor woon-werkverkeer.

- Doorontwikkelen en aanpakken van de externe bereikbaarheid:

Met name de Oost-West corridor – de Oost-Westverbindingen door de regio via weg, water en spoor – is van cruciaal belang voor de externe bereikbaarheid van de regio. Dit verbindt de regio direct met het multimodale netwerk in Brabant en tussen Randstad, Vlaamse Ruit, Rijn-Ruhrmetropool en het Europese achterland. De speerpunten Logistics en Aerospace & Maintenance zijn van de corridor afhankelijk en ontlenen er voor een belangrijk deel hun sterke positie aan. Concreet is de inzet van de regio (in gezamenlijkheid met partners) met name gericht op:

⁷ In deze agenda is een uitgebreidere uitwerking – inclusief projecten en acties – opgenomen. In deze ruimtelijke visie zijn de hoofdlijnen en de ruimtelijk meest relevante elementen gebruikt. Voor het overige wordt verwezen naar de regionale beleidsagenda verkeer en vervoer 2013 - 2017.

- Opwaardering A58:
  - opstellen van een ruimtelijke stedenbouwkundig Masterplan A58
  - een gezamenlijke lobby om zo hoog mogelijke prioriteit te krijgen voor een verbeterde doorstroming A58
  - ontvlechting van doorgaand en regionaal verkeer
  - verbetering aansluitingen
  - druk houden op noodzaak aanpak tracedeel Gilze-Tilburg
- Opwaardering A59:
  - een gezamenlijke lobby om zo hoog mogelijke prioriteit te krijgen voor een verbeterde doorstroming A59 en verbetering aansluitingen
  - aansluiting A59-A27 (knooppunt Hooipolder) is onderdeel van verbetering doorstroming A27.
- Opwaardering Wilhelminakanaal, tot Loven: verbreding en verdieping van het Wilheminkanaal naar klasse IV
- Opwaardering spoorcapaciteit Breda-Tilburg: vervoerscapaciteitsproblemen in het kader van PHS en periode daarna.
- N65:
  - Verkenning (door het rijk) N65 naar verbetering doorstroming en bereikbaarheid N65 en oplossen barrièrewerking
  - Langere termijn onderzoek over functie N65 en landschappelijke inpassing N65

- Opwaardering Haven Waalwijk: verder uitwerken oostelijke insteekhaven en uitvoering in 2014

Langs deze modaliteiten is er ruimte voor ontwikkeling van multimodale knooppunten, zoals al beschreven onder 'economie'.

Maar ook voor de brede (kennis)economie en het speerpunt Leisure zijn externe verbindingen van groot belang voor de bereikbaarheid van de regio. Voor de leisure-sector, draagt dit bij aan vergroting van het verzorgingsgebied, wat nodig is om de ambitieuze groei-doelstellingen te realiseren. De oost-west verbindingen zijn in die zin ook van groot belang voor de leisure-sector, om toenemende bezoekersstromen te kunnen faciliteren. Hierbij is het ook relevant dat via de oost-west verbindingen er aansluitingen zijn op het HSL-station Breda en het vliegveld Eindhoven, als toegangspoorten van- en naar Europa.

Verder is de N261, als poort van de regio en de centrale noordzuid-as met zijn aanliggende ontwikkelpotenties van groot belang voor de interne doorstroming. In paragraaf 4.2 is al ingegaan op de te realiseren noord-zuid HOV-verbinding.

Om als regio uit te stralen dat je een leisureregio bent, geeft de regio niet alleen de N261 een poortfunctie, maar ook op andere plaatsen zetten we in op aantrekkelijke en duidelijke poorten. Als visitekaartje, maar ook als de praktische punten waar ontvangst, parkeren, informatie en mogelijkheden voor recreatief vervoer samenkomen.

Voor wat betreft het openbaar vervoer is de Spoorzone Tilburg hét regionale knooppunt waar veel bezoekers van de regio op aankomen met de trein en weer verder reizen met (hoogwaardig) openbaar vervoer, fiets of auto. Ook dit is een multimodaal knooppunt. Om toekomstige vervoersstromen op te kunnen vangen en nog beter te faciliteren, wordt gewerkt aan een nieuw busstation en NS-station met, naast een uitgang aan de binnenstadzijde, nu ook een nieuwe uitgang aan de noordzijde. Aanvullend wil de regio inzetten op een opwaardering van de spoorcapaciteit tussen Breda en Tilburg.

Betekenis van de leidende principes voor bereikbaarheid en infrastructuur

Het principe 'bereikbaarheid is een cruciale randvoorwaarde voor een goede ruimtelijke ontwikkeling' dekt voor een belangrijk deel al de lading.

Enkele aanscherpingen aan de hand van andere principes zijn:

- Voorrang voor de sleutelsectoren leisure, logistiek, maintenance/aerospace, care en de overige multifunctionele economie op knooppunten in de regio.

Ruimtelijke ontwikkeling vindt in principe plaats op de knooppunten die nu al goed ontsloten zijn, langs de grote oost-west assen. Zo wordt de aanleg van nieuwe infrastructuur zoveel mogelijk voorkomen. Andersom zijn investeringen in bereikbaarheid het eerste aan de orde op de plekken die veel (economische) activiteit kennen en nog onvoldoende ontsloten zijn. Investerings leveren hier de grootste economische meerwaarde.

- Duurzame ontwikkeling:

De regio zet voor bereikbaarheidsopgaven in op meer dan alleen 'sleutelen' aan fysieke infrastructuur. Innovatieve mogelijkheden voor het beter benutten van bestaande infrastructuur (bijvoorbeeld met dynamisch verkeersmanagement) en een goede afstemming tussen ruimtelijke ordening en verkeer kunnen bijdragen aan een meer duurzame ontwikkeling. Door verschillende modaliteiten met elkaar te verbinden ontstaan kansen voor een efficiënter en meer

duurzaam vervoer, bijvoorbeeld goede verbindingen tussen trein en HOV/bus.

4.5 Synthese van het ontwikkelperspectief

De uitwerkingen in de voorgaande paragrafen, geven voor verschillende thema's invulling aan 'het koesteren en ontwikkelen' en de algemene leidende principes uit de visie. Bij elkaar levert dit een ruimtelijk ontwikkelperspectief voor de regio op. In werkelijkheid is dit meer dan een optelsom van vier thema's. Verschillende ambities, doelen, kwaliteiten en opgaven komen in ruimtelijke zin samen in specifieke deelgebieden. Er is ook sprake van complementariteit tussen verschillende ruimtelijke entiteiten. De ambitie is om synergie en integratie te realiseren van kwaliteiten en opgaven binnen afzonderlijke gebieden, tussen gebieden én naar en met andere regio's.

Synergie tussen sterke steden, vitale dorpen en aantrekkelijk groen-blauw raamwerk

De kwaliteiten van de regio komen samen in het samenhangende geheel van steden, dorpen en het landschappelijk raamwerk en kamers in het buitengebied. Verbonden en doorsneden door weg, water en spoor. Elk van deze delen voegt eigen kwaliteiten toe, die elkaar aanvullen op regionale schaal en van Hart van

Brabant een prettige regio maken om te wonen, werken en te recreëren. Met deze visie wil de regio deze synergie verder benutten en uitbouwen. Bij uitstek komt hierin het regionaal belang van een gezamenlijke visie op de ruimtelijke ontwikkeling van de regio naar voren. Versterking van het stedelijk weefsel in met name Tilburg maar ook Waalwijk is een regionaal belang, omdat het kansen biedt op onder andere economische ontwikkeling, nieuwe stedelijke woonmilieus en een breed palet aan voorzieningen. En dit is in het belang van (alle gemeenten in) de regio. Zo is het behoud en de ontwikkeling van de vitale dorpen rond de steden ook van regionaal belang, want dit bepaalt mede de leefbaarheid en het karakter van (leven in) Hart van Brabant. En de inwoners van stad en dorp – tot ook buiten de regio – maken gebruik van het aantrekkelijke landschap om rust, ontspanning en ruimte op te zoeken. Waarmee de gehele regio aan aantrekkelijkheid wint en er kansen zijn voor ontwikkeling van extensieve leisure-vormen. Het geheel functioneert met behulp van verbindende infrastructuur. Tussen steden en economische knooppunten naar andere stedelijke regio's buiten Hart van Brabant en binnen de regio zelf, tussen stad, dorp en land.

Ontwikkelingsperspectief

- Groengebieden
met ruimte voor extensieve leisure
- Landelijke kamers
met ruimte voor extensieve leisure en ararische functie
- Logistieke knooppunten
- Hoogwaardige multifunctionele economie
- Care
- Leisure intensief
- Aero & maintenance
- Bergsche Maas, Wilhelminakanaal
- Beekdalen en waterlopen
- Verbeteren doorstroming oost/west corridors (extern)
- Verbeteren doorstroming (in-/extern)
- Optimaliseren interne bereikbaarheid
- Ontwikkeling hoogwaardig openbaarvervoer verbinding (HOV)
- Verkenning doortrekken HOV Beekse Bergen
- Verbreding Wilhelminakanaal
- Haven ontwikkeling
- Jachthavens
- Aanpakken hoofdspoorwegnet
- Efteling
- Binnenstad van de 21^e eeuw
- Beekse Bergen
- Vesting Heusden
- Energiepark
- Transformatie spoorzones
- Ziekenhuis / zorghotel
- Vliegveld Gilze-Rijen
- Optimalisatie bestaande stations
- Verkenning Station Berkel-Enschot
- Campusontwikkeling

Integratie van doelen: opgaven en kansen

Het integreren van de doelen voor het groen-blauwe raamwerk, economie, kwaliteit van leven en bereikbaarheid en infrastructuur leidt tot een aantal 'confrontaties'. Zo'n confrontatie kan een 'conflict' betekenen, maar kan juist ook kansen bieden (win-win). Een aantal opgaven die bij elkaar (kunnen) komen en waarvoor kansen en/of bedreigingen ontstaan, zijn:

- Verstedelijking en landschappelijk raamwerk

Het andante en allegro – het 'koesteren' en 'ontwikkelen' – kunnen op gespannen voet staan wanneer verstedelijking (rode ontwikkelingen) het groen-blauwe raamwerk binnendringt. Zo blijkt uit het ruimtelijk ontwikkelperspectief dat er op plaatsen overlap bestaat tussen het groen-blauwe raamwerk en ambities op het gebied van economische speerpunten. De regio zet in op behoud van de kwaliteiten van het groen-blauwe raamwerk, maar wil het ook niet volledig op slot zetten. Balans en maatwerk op gebiedsniveau is het sleutelwoord. En dan hoeft het ook niet 'koesteren' of 'ontwikkelen' te zijn, maar gaat het om creëren van een zorgvuldig samenspel. Koesteren én ontwikkelen dus. Of koesteren door ontwikkeling. Ontwikkelingen kunnen (financieel) bijdragen aan een goede inpasbaarheid in het landschap en verdere versterking van de ruimtelijke kwaliteit. Landgoed Driessen is

een voorbeeld waar met 'rood' gewerkt wordt aan versterking van 'groen'. Stadslandbouw is daarbij ook een interessante kans, die past bij het grensvlak van stad en land.

- Knooppuntontwikkeling en gebiedsontwikkeling gekoppeld aan infrastructuur

Investerings in (multimodale) infrastructuur en bereikbaarheid renderen pas echt als er ook bijbehorende ontwikkelingsruimte wordt geboden. Vice versa vragen bestaande knooppunten ook om verbetering van bereikbaarheid en infrastructuur.

Bij knooppunten spelen drie elementen een rol, te weten de kwaliteit van de plek, de samenkomst en menging van functies én de bereikbaarheid.

Met name voor het speerpunt logistiek is de combinatie van multimodale infrastructuur en bijbehorende ontwikkelingsruimte essentieel. Maar ook voor bestaande en toekomstige clusters, zoals rond het knooppunt A58/Vliegbasis Gilze-Rijen, de Care Campus en de bestaande grootschalige leisure-attracties Efteling, Beekse Bergen, binnenstad van Tilburg en de Woonboulevard Waalwijk. De aanpak van de spoorzone is ook een voorbeeld van knooppuntontwikkeling, waarbij verbeteringen in bereikbaarheid en station hand in hand gaan met ontwikkeling van het omliggende gebied, in dit geval een diverse zone met wonen, hoogwaardige economische functies/kennis-

economie en onderwijs. In de regionale Verkeers- en Vervoersagenda is een verkenning opgenomen naar een beter samenspel tussen ruimtelijke ordening en verkeer⁸.

In een vergelijkbare relatie tussen 'ruimte' en 'infrastructuur' wordt momenteel uitvoering gegeven aan de gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat. Tussen Waalwijk en 's-Hertogenbosch werken op en aan rijksweg A59 20 partijen samen aan diverse projecten op het terrein van infrastructuur, natuur, water en recreatie. Verder loopt een verkenning naar gebiedsontwikkeling langs de N65.

- Vitaal leisure landschap

Het aantrekkelijke landschap van de regio biedt waarde voor de kwaliteit van leven binnen de regio én economische kansen. Op het gebied van extensieve leisure, ontspanning in het groen. Maar ook voor de landbouw. Door zich duurzaam verder te ontwikkelen en verbreding van de eigen activiteiten, bijvoorbeeld meer richting recreatie. De landbouw is al van oudsher een belangrijke drager én beheerder van het landschap. En wellicht zijn er ook kansen voor care. Oud worden

---

⁸ Het gaat om de actie 'Verkenning gebruik plaats-waardemodel (Bertolini)' op de toekomstagenda binnen de Regionale Verkeers- en Vervoersagenda (2013)

in een aantrekkelijke omgeving, met de nabijheid van zorg-faciliteiten, is aansprekend voor de groeiende groep ouderen.

Extensieve leisure, landbouw, care en wellicht andere functies, zoals energie, zijn (mogelijk nieuwe) dragers voor het landschap. Waarmee draagkracht ontstaat (ook financieel) voor versterking en verbinding van het groen-blaue raamwerk. Binnen de regio wordt in een programma vitaal leisure landschap samengewerkt aan de ontwikkeling van één samenhangende robuuste landschappelijke omgeving waarin economische en maatschappelijke ontwikkeling zorgvuldig samen worden gebracht. Uiteraard geldt ook hier weer de zorgvuldige balans tussen koesteren en ontwikkelen.

- Duurzaamheid

In het streven naar een duurzame ruimtelijke ontwikkeling, waaronder een klimaatneutrale en klimaatbestendige regio, kunnen meerdere kansen en bedreigingen samenkomen. Denk aan windmolens die ons van schone energie kunnen voorzien maar ook in ruimtelijke en landschappelijke zin consequenties hebben. Maar er zijn ook kansen, bijvoorbeeld door bij herstructurering en transformatie vastgoed te verduurzamen.

In de regio zijn we bezig om keuzes en voorkeuren te bepalen in de wijze waarop de regio zich duurzaam gaat ontwikkelen. De ruimtelijke vertaling daarvan en regionale afspraken volgen daar op. We nemen ons voor om in elk geval voor wat betreft een duurzame (lokale en regionale) energieopwekking, de opties en ruimtelijke consequenties nader te verkennen.

- Ontwikkelen voor en door water

Water is een 'blauwe draad' door verschillende ruimtelijke functies en kwaliteiten. Natuur en landbouw, maar ook economie (denk aan het water voor Coca-Cola), leisure (watersport, kano), leefbaarheid en aantrekkelijkheid van dorpen en steden. En ook met duurzame energie is er een relatie, getuige de ontwikkeling van de Rioolwaterzuiveringsinstallatie Tilburg Noord tot een 'energiefabriek'. Hier zal op korte termijn energie worden gewonnen uit ons afvalwater. Verder biedt de opgave om te komen tot voorraadvorming in grond- en oppervlaktewater en waterberging, kansen voor verbinding met recreatief medegebruik, landschapsherstel, kwaliteit van de directe leefomgeving in de stad en op het platteland, riolering/stedelijk waterbeheer en het vergroten van het bewustzijn van bewoners in de waarde en opgaven voor water. Een verdere (ge-

biedsgerichte) uitwerking van opgaven in het regionale watersysteem kan beter inzichtelijke maken waar, welke kansen voor verbinding er zijn met andere opgaven en doelen.

Van een visie op regionale schaal naar uitwerking en realisatie op gebiedsniveau

De synergie tussen stad, dorp en landschap en de geïntegreerde opgaven en kansen moeten uiteindelijk een gebiedsgerichte uitwerking en realisatie krijgen. We kunnen en willen daarop niet vooruitlopen in deze visie. Dit is een visie die als kompas moet fungeren, geen masterplan met gedetailleerde marsroutes. Dit betekent ook dat we niet beogen compleet te zijn met het hierboven geschetste beeld van geïntegreerde opgaven en kansen. Laat staan om al kant-en-klare keuzes te maken en nieuwe oplossingen en gebiedsontwikkelingen te agenderen. Het doel van deze visie is juist om ook daarover met elkaar de dialoog aan te gaan. Met gemeenteraden en partners van de regio (3 O's). We vinden het daarin van belang te horen welke opgaven en kansen onze partners zien en hoe zij hieraan kunnen en willen bijdragen. De inventarisatie van bovenstaande geïntegreerde opgaven dient als start voor een dialoog en gebiedsgerichte verdieping.

5. Op weg naar uitvoering

Visie als een uitnodiging aan partners van de regio

Deze visie bevat een ontwikkelperspectief voor de langere termijn, met het oog op 2025. De regio en afzonderlijke gemeenten hebben daarmee een leidraad om initiatieven en opgaven die op hen afkomen af te wegen en aan te pakken. Maar deze visie is nog maar ‘slechts’ de start om actief te werken aan realisatie van de ambities en doelen uit deze visie. Onze regio kan en wil dat niet alleen doen. Het zou afbreuk doen aan onze visie op samenwerking. De ruimtelijke kwaliteit maken we gezamenlijk. En dus zoeken we de samenwerking met partners uit markt en maatschappij en de mede-overheden, zoals provincie, rijksoverheid en waterschappen. Zoals het de regio van de social innovation betaamt.

Daarbij beginnen we niet vanaf nul. De regio Hart van Brabant – ook in samenwerkingsverbanden als Midpoint en MOED – én afzonderlijke gemeenten werken nu al met tal van partners aan verschillende opgaven en doelen. Dit is soms met interne samenwerkingsverbanden, zoals Midpoint en MOED. Regiogemeenten maken ook onderdeel uit van allerlei andere samenwerkingsverbanden op meerdere niveaus, van Europa tot samenwerking met onze bureaus buiten de regio. Deze visie is een uitnodiging aan partners om (ver-

der) samen te werken aan het geschetste ruimtelijke perspectief voor onze regio. Samen ontplooiën we initiatieven die de ruimtelijke kwaliteit ‘koesteren’ en ‘ontwikkelen’. We kijken naar bestaande partners, maar zoeken ook naar nieuwe partners. Op het niveau van gemeenten (bijvoorbeeld lokale ondernemersverenigingen) en op het niveau van de regio (onderwijs, grotere bedrijven). Daarbij is de visie geen statisch eindpunt waarvan nooit afgeweken kan worden, maar een dynamisch vertrekpunt voor samenwerking. De visie is in die zin een ‘ticket to ride’ voor initiatief uit markt en maatschappij.

Rollen

De regio kan en wil de gewenste ruimtelijke ontwikkeling niet alleen vormgeven. En, de andere kant van de medaille: achterover leunen en het initiatief aan anderen overlaten is uiteraard ook niet aan de orde. Het gaat steeds om wisselende rollen. Soms ligt het initiatief duidelijk bij ‘de overheid’. In andere gevallen smeden we allianties met andere partijen. Samen werken we aan de verdere versterking van de ruimtelijke kwaliteit van onze regio. Op hoofdlijnen hebben wij, als samenwerkende overheden in de regio, de volgende rollen:

- Borgen van wettelijke taken en verantwoordelijkheden in het publieke domein.

De overheid staat aan de lat voor een aantal collectieve taken en opgaven zoals waterbeheer, verkeer en vervoer, natuurbehoud, etc. Ook heeft de overheid de verantwoordelijkheid om bedreigingen te voorkomen (reserveren van ruimte voor toekomstige ontwikkelingen en optreden tegen activiteiten die in strijd zijn met de in deze visie beschreven ambities en leidende principes. Deze rol blijft van belang voor de regio en afzonderlijke gemeenten, in samenwerking met onder andere provincie en waterschappen. Samenwerking met partners uit markt en maatschappij is wel goed mogelijk, maar altijd binnen de wettelijke taken en mogelijkheden van de overheid.

- Anticiperen op nieuwe ontwikkelingen met ruimtelijke reserveringen/transformatie.

Via ruimtelijke plannen – met name bestemmingsplannen – kunnen de gemeenten ruimte reserveren en transformeren voor toekomstige ontwikkelingen. Daarmee kunnen we ruimte creëren voor de ontwikkeling van de economische speerpunten of voor verbindingen binnen het groen-blauwe raamwerk. Het gaat dus om het tijdig anticiperen op toekomstige ontwikkelingen en ervoor te zorgen dat deze mogelijk gemaakt worden.

- Faciliteren van initiatief door inwoners, markt en maatschappij

Als deze visie een 'ticket to ride' is voor initiatief uit markt en maatschappij, is het voor de regio zaak dit initiatief te faciliteren. In ruimtelijke zin, maar ook in het meedenken en -werken aan het initiatief. Partners worden uitgenodigd om met initiatieven te komen die bijdragen aan de gestelde ambities en doelen. De overheid biedt hierbij actief ondersteuning om kansen te benutten.

- Actief (mee)ontwikkelen/participeren

De lokale / regionale overheid kan ook nog steeds zelf het initiatief nemen voor ontwikkelingen / projecten die van groot belang zijn. Vaak gaat het om gebiedsopgaven waarin meerdere problemen en oplossingen samenkomen en waarvoor integratie en afgewogen keuzes nodig zijn. 'Sleutelprojecten' dus, zoals ontwikkelingen in de Spoorzones en de Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat. Ook hiervoor is samenwerking met en participatie van andere partners nodig. Bijvoorbeeld in een publiek-private samenwerking (PPS) of andere nieuwe samenwerkingsverbanden.

Afhankelijk van de specifieke opgave, van de initiatieven en ideeën van partners en van beschikbare middelen, kiezen we in de regio onze rol. Met uitzondering van het borgen van de wettelijke taken, kunnen deze rollen verschillen en de coalities wijzigen in de loop der tijd en per opgave.

Deze visie is een product van de samenwerkende gemeenten in de regio Hart van Brabant. Het lijkt daarmee ook een zaak van Hart van Brabant, maar dat is allerminst het geval. Samenwerkingsverbanden met bijvoorbeeld Brainport, West Brabant en Noordoost Brabant, waarvan de samenwerking met de Langstraat een voorbeeld is, zijn waardevol bij het realiseren van onze ambities in Brabant. Uiteraard heeft ook de provincie een belangrijke rol als partner, (mede)ontwikkelaar, beschermheer van ruimtelijke kwaliteit en stimulator van ruimtelijke ontwikkelingen die de belangen van de provincie ten goede komen.

Uitvoeringsprogramma in vier deelagenda's

De opgaven en projecten op het gebied van koesteren en ontwikkelen, die van regionaal belang zijn en

waarvoor de regio een initiërende rol heeft en neemt, wordt gebundeld in een uitvoeringsprogramma. Met de acties en projecten in dit programma agendeert de regio:

- Uitvoeren: de projecten van regionaal belang die nu al tot uitvoering worden gebracht en invulling geven aan de doelen uit de visie.
- Lobbyen: de projecten die voor de regio van groot belang zijn, maar waarvoor andere partners in eerste instantie aan de lat staan (met name rijk, provincie). Denk bijvoorbeeld aan infrastructurele projecten. Eventuele uitvoering zal pas op de langere termijn plaatsvinden.
- Afstemmen en onderhandelen: hierbij gaat het om de acties en afspraken die op kortere termijn is voorzien, maar waarover een (blijvende) afstemming en onderhandeling met andere partners nodig is. Bijvoorbeeld de regionale woningbouwafspraken zoals deze periodiek worden vastgesteld in overleg met de provincie.
- Verkennen: een aantal thema's en opgaven verdient nog verdere uitwerking. Opgaven én kansen moeten beter in beeld worden gebracht om gerichte

keuzes te kunnen maken. Zo is bijvoorbeeld op het speerpunt Leisure een kanskaart gemaakt om een beter beeld te krijgen waar welk type leisure zich verder kan ontwikkelen. Dergelijke verdiepingen zijn op meerdere thema's mogelijk.

Adaptief programmeren

Het uitvoeringsprogramma willen we opstellen met onze (regionale) partners. Het resultaat daarvan is niet in beton gegoten. We willen 'adaptief programmeren'. Daarbij speelt de regio in op de hoge dynamiek rond ruimtelijke ontwikkelingen. Kansen en bedreigingen in ontwikkelingen doen zich snel voor. De kunst is om tot 'robuuste' projecten en acties te komen die 'altijd goed' zijn. Daarvoor is het van belang om vooral het oog te houden op de ambities voor de lange termijn. Door een grote onzekerheid kan de weg er naar toe veranderen. Dat betekent concreet dat we het uitvoeringsprogramma periodiek

actualiseren. Programmeren is geen eenmalige actie, maar een permanent proces. Regelmatig, op basis van actuele marktontwikkelingen, kijken we waar concurrentie dreigt en waar we elkaar aanvullen. We willen snel kunnen schakelen als zich nieuwe ontwikkelingen voordoen. En programma's kunnen bijstellen of uitwisselen binnen de regio of met andere partners als dat regionaal meerwaarde oplevert. Er kunnen acties en projecten afvallen, veranderen van karakter (bijvoorbeeld van 'verkennen' naar 'uitvoeren') of bijkomen. Dit biedt de mogelijkheid optimaal in te spelen op ruimtelijke dynamiek en de kansen en bedreigingen die voorbij komen. En dat heeft natuurlijk alleen nut als er vervolgens afspraken gemaakt kunnen worden over fasering, temporisering of uitwisseling van projecten of programma's

Hoe nu verder?

Deze visie heeft het Algemeen Bestuur van de regio Hart van Brabant als koersdocument vastgesteld. De samenwerkende gemeenten van de regio gebruiken de visie in hun beleid en dragen de visie uit als de gezamenlijke ruimtelijke koers. Met onze partners op regionaal niveau en met de gemeenten gaat de regio aan de slag met een uitvoeringsprogramma, met gezamenlijke acties en projecten

Bij de zienswijzen en reflecties op het concept van deze visie hebben meerdere gemeenteraden en een aantal instanties inhoudelijke thema's - en soms met bijbehorende partners - aangedragen om het vervolg van de visie, de uitwerking, verder mee op te pakken. In 2014 gaat de regio in gesprek met partners om de visie handen en voeten te geven in concrete projecten en programma's.

Zo blijft Hart van Brabant werken aan de toekomst in 2025.

Colofon

Voor deze visie is gebruik gemaakt van verschillende bestaande documenten van en binnen de regio, waaronder de eerste ruimtelijke structuurschets uit 2010 'Hart van Brabant: Regio van social innovation' en de opmaat tot een ruimtelijke structuurvisie van Bosch Slabbers 'Hart van Brabant, ontwikkeld op karakter' van eind 2012.

Het kaartmateriaal uit dit eerste concept is gebaseerd en geïnspireerd op de kaartbeelden uit beide documenten. De opmaak en eindbewerking van de kaarten is van Royal HaskoningDHV.

De foto's zijn afkomstig van Bosch Slabbers, de Regio Hart van Brabant, Internet en Royal HaskoningDHV.

